

UNIVERSITAT PAUL VALÉRY – MONTPELHIÈR III
ARTS, LETRAS, LENGAS E SCIÉNCIAS UMANAS E SOCIALAS

MASTER I LLCER
ESPECIALITAT OCCITAN

GARNIER Quentin

*Apròchi fonologic d'una varietat d'occitan d'Ardecha : las
especificitats vocalicas e consonanticas dau parlar nòrd-vivarés*

DIRECTOR DE MEMÒRI :
Arvèi LIEUTARD

Taulas de las matières

I. Introduccion.....	4
1. L'occitan en Naut-Vivarés.....	5
2. Lo còrpus de trabalh : las emissions Parlarem – Paraulas d'òc.....	8
II. L'occitan en Vivarés-Naut.....	11
1. Elements d'identificacion.....	11
a. Un dialècte nòrd occitan.....	11
b. Lo vivarèaupenc en Naut-Vivarés.....	12
2. Elements de morfologia.....	12
a. Articles definites.....	12
b. Pronoms.....	12
b. Foncionament dau plurau.....	13
c. Conjugason.....	14
3. Remarcas.....	17
III. Vocalisme.....	18
1. Oposicion entre [e] e [ɛ].....	18
2. Tractament de la /a/.....	18
3. Nasalizacion.....	19
4. La vocala [ø].....	19
5. Sistèma vocalic.....	20
6. Diftongason.....	20
7. Aferèsi.....	22
IV. Consonantisme e sistèma sillabic.....	22
1. Consonantas palatalizaas.....	22
a. Gropes CA e GA latins.....	22
b. Los gropes <gl> e <cl>.....	23
c. Los gropes <gu> e <cu>/<qu>.....	23
d. Las consonantas alveolaras.....	23
2. Oclusivas.....	24
a. La -D intervocalica latina.....	24
b. Autras oclusivas intervocalicas.....	24
c. Oclusivas finalas.....	25
d. Autres fenomèns.....	25
3. Las nasalas <n> e <nh> e lateralas <l> e <lh>.....	26
4. Betacisme.....	27

5. Siblantas e alteracion de la /s/.....	27
a. Tractament de las siblantas.....	27
b. Tractament de la <s> en finala de sillaba (còda).....	28
6. Autras consonantas finalas.....	28
7. Consonantas eufonicas.....	29
8. Format sillabic.....	29
V. Conclusion.....	30
VI. Bibliografia.....	31
VII. Annèxas.....	34
Las tanariàs.....	34
Lo capucin.....	35
Peiras de venen, peiras de fodre.....	36
Lo canard.....	36
La fèrma de la Charossa.....	37
A la mina.....	43
Lo mars gras.....	46
Olivier de Serres e la sea.....	48
Educacion sexuala.....	55
Las meissons e las escossalhas.....	56
Mariatge en paradís.....	59

I. Introduccion

Lo trabalh que seguís prepausa un analisi de l'occitan vivarò-aupenc dau Naut-Vivarés (VANV) segon un metòda fonologic coma es descrit dins la teoria foncionalista (desenvolopaa per A. Martinet¹), es a dire mai que mai una analisi basaa sus l'estudi daus fonèms (*fonematica*) e non pas un trabalh de fonologia dins l'encastre de la gramatica generativa-transformacionala que demandariá beucòp mai de temps mas que pòt èstre considerat per de trabalhs avenirors. L'apròchi sincronic sarà privilegiat tot ben que l'apròchi diacronic siá de còps necessari e dins aquel cas la comparason sarà establida daube *l'occitan larg lengadocian (OLL)*². La tòca d'aquel memòri es d'establir una vista generala daus traits fonologics que fan l'especificitat dau parlar nòrd-vivarés au dintre de l'espaci occitan.

Quelo trabalh, otra son interès purament lingüistic, se prepausa tanben de portar d'elements de responsas per quant a la question occitanista en Ardecha. La constatacion (evocaa per Patric Cròs³) de la disparicion de la lenga orala dau latz d'Anonai e de l'abséncia de consciéncia lingüistica occitana ont la lenga es un pauc mai viva (dins quauques escarts e vilatges) mena naturalament a de reflexions sus los esfòrçs, las accions e iniciativas que pòion èsser envisatjaas per sensibilizar lo monde a la question de la lenga, per suscitar l'enveia a de novèlas personas (e joines) d'aprene la lenga e per donar mai de plaça a l'occitan dins la vida publica. Tot quò necessita un minimum de trabalh «scientific», una basa lingüistica solida que pòrte las realitats objectivas de l'estat e dau desenvolopament de l'occitan en Naut-Vivarés ; quello memòri a pas quelas pretencions mas pausa benlèu la debuta d'una rechercha aprigondiá, en acòrdi e a la suite dau trabalh menat dempuei d'annaas per l'associacion *Parlarem en Vivarés* que òvra en favor de la defensa e de la difusion dau vivaròaupenc dins quello caire d'Occitània, de còps eissublat per l'aure dau movement occitanista.

Vòlo grandmerceiar tota la còla de l'associacion que permet en 2017 de legir, d'auvir e de parlar la lenga malgrat son abséncia quasi complèta de la vida publica. Merceio Gerard Betton per sa disponibilitat e per lo trabalh que faguèt per la lenga daube sas emission

1 MARTINET, André. *Éléments de linguistique générale*. Armand Colin, Paris. 1960.

2 SUMIEN, Domergue. *Classificacion dei dialèctes occitans*. Linguistica Occitana 7, 2009.

3 CRÒS, Patric. *L'expression occitana ès Anonai a la fin dau sègle XX : l'emission occitana «Parlarem » sus « Radiò-Vivarés »*. Memòri de M2, Universitat Paul Valery, Montpelhièr, 2016.

radiofonicas *Paraulas d'òc*, *Parlarem*, per la lhor numerizacion que m'ofrís encuei la possibilitat d'aver facilament un contacte daube l'occitan de vès nosautres. Merceio Marc Noalha e Patric Cròs per las relecturas e los comentaris totjorn instructius e formatius ; los merceio tanben per lhors realizacions (*bartavèl es mon google.oc!*) e lhor engatjament que permeton a chascun de descobrir la lenga dins lo monde entièr. Merceio enfin Anaís, Morgan, Ulric e Tristan per lhor compreson que m'a permesa d'achabar questo memòri...

1. L'occitan en Naut-Vivarés

Dins son assai «*La langue occitane*»⁴ lo lingüista Pèire Bec definís tres grands ensembles dialectaus occitans : lo gascon, l'occitan «mejan» e lo nòrd-occitan aus quals apond lo catalan en prepausant l'existéncia d'un familha *occitano-romanica* que comprendriá los quatre parlars. Au dintre d'aquela familha, lo nòrd occitan se distingüís dau demai per un trait fonetic màger : la palatalizacion daus grops CA e GA eissits dau latin en <cha> e <ja> ; se dividís eu-mèsme en tres sub-complexús dialectaus : lo lemosin, l'auvernhat e çò que Bec sona *provençal cevenol-alpin* parlat dins «*la partie occitane des Alpes et du Dauphiné, le nord du Vivarais, le nord-est du Velay et le coin sud-ouest du Forez qui est de notre langue*» tornat nomenar puèi «vivarò-aupenc» per levar l'ambigüitat deguá a l'apellacion «*provençau*». Dins lo nòrd d'Ardecha, la partiá septentrionala de l'anciana província dau Vivarés (ela-mèsma província dau Lengadòc), l'occitan vivarò-aupenc presenta de caracteristicas fonologicas e morfologicas particularas, que l'origina es segurament multipla : romanizacion mai tardiva, substrat celtic, superstrat germanic, contactes mai marcats que dins lo demai dau Lengadòc daube lo francoprovençau e benlèu mai un cèrt conservatisme rapòrt a l'occitan medievau⁵.

L'estudi es estat realizat subretot gràcia aus enregistraments de las emissions *Parlarem*, *Paraulas d'òc* difusiás sus Radiò-Vivarés a la fin del sègle XX e pòrta doncas sus lo vivaròaupenc dau Naut-Vivarés, e mai particularament dins la region d'Anonai, valent a dire l'occitan parlat dins una zòna qu'es per aquí delimitada :

- au nòrd per una linha anant de la comuna d'Adança fins a Sant Marcel (*Saint-*

4 BEC, Pierre. *La Langue occitane*. PUF, Que sais-je ?, 1963, 128 p. ISBN 2-1303-9639-9

5 M. Noalha soslinha per quelò conservatisme una forma de la promèira persona dau preterit de l'indicatiu que se trapa en VANV (*chantei* onte l'occitan medievau fa *cantèi*), la forma *amar* onte l'OLL fa *aimar* (de comparar daube la forma latina *AMĀRE*) e la terminason -o (*amo*) dau VANV semblabla a quella dau latin *AMŌ*.

Marcel-lès-Annonay) en passar per lo tracòl dau Faiet (*col du Fayet*) ; en delà d'aquela linha comença lo domeni francoprovençau.

- au levant per lo Ròse,
- au sud per una linha anant de Tornon fins a L'Alauvesc en passar per la comunautat de comunas dau país de Sant Farcian (*Saint Félicien*),
- a l'oèst per la linha administrativa de separacion daus departaments de Leire e d'Ardecha ; aquel atermenament es quasi identic daube l'anciana separacion de las províncias lengadocianas dau Vivarés e dau Velai (la lenga dau Velai, es pro simalara a la de la zòna estudiaa e poiriá èsser tractaa dins un trabalh mai expandit sus l'occitan VAVN).

Aquesta zòna geografica correspond a quicòm prèp a las divisions administrativas seguentas (daube lo nombre d'estatjants respectivament en 1982, 1990 e 1999, sorça INSEE) :

- Comunautat de comunas dau Val d'Ai (6761, 7100, 7122)
- Comunautat d'aglomeracion dau bacin d'Anonai (32648, 33488, 33914)
- Comunautat de comunas dau País de Sant Farcian (3960, 3673, 3612)

Siá una poblacion totala d'environ 40 000 personas dins las annaas 80 e 90. A l'epòca, n'i aguèt pas d'enquèstas sus la practica de l'occitan e doncas de donaas sus lo nombre de locutors occitanofòns en Ardecha . Pasmimens, se pòt faire una estimacion en se referissent a las enquèstas «Média Pluriel Méditerranée, Languedoc-Roussillon»⁶ sus lo rapòrt de la poblacion lengadociana daube l'occitan e en supausant que los chiffres serián estats similars en Vivarés-Naut : en efèit las enquèstas mòstran que en 1991 e 1997 respectivament 9% e 5% de la poblacion parla «quotidianament, sovent» la lenga e que 48% e 34% la compren çò que permet d'establir a environ 15 000 locutors passius e entre 3000 e 4000 de locutors actius pendent lo periòde de difusion de las emissions de *Parlarem en Vivarés*. L'estudi FORA⁷, realizat en 2009, qu'establiá un inventari de l'estat (praticas, percepcions e accions de desvolopament) de las doas lengas *regionales* de Ròse-Aups (occitan e francoprovençau) mostrava qu'èra en Ardecha que lo nombre de personas declarant «ben parlar la lenga regionala» èra lo mai naut (11,1% de la poblacion contra 5% en Droma e 7,4% en Savòia), e

6 Enquèsta *Média Pluriel Méditerranée, Languedoc-Roussillon*, resultats a consultar sus :

<http://www.univ-montp3.fr/uoh/occitan/unelangue/co/moduleLoccitanune%20langue0.html>

7 BERT Michel, COSTA James & MARTIN Jean-Baptiste. *Etude FORA : Francoprovençal et occitan en Rhône-Alpes*. Institut Pierre Gardette, Université Catholique de Lyon, Juillet 2009.

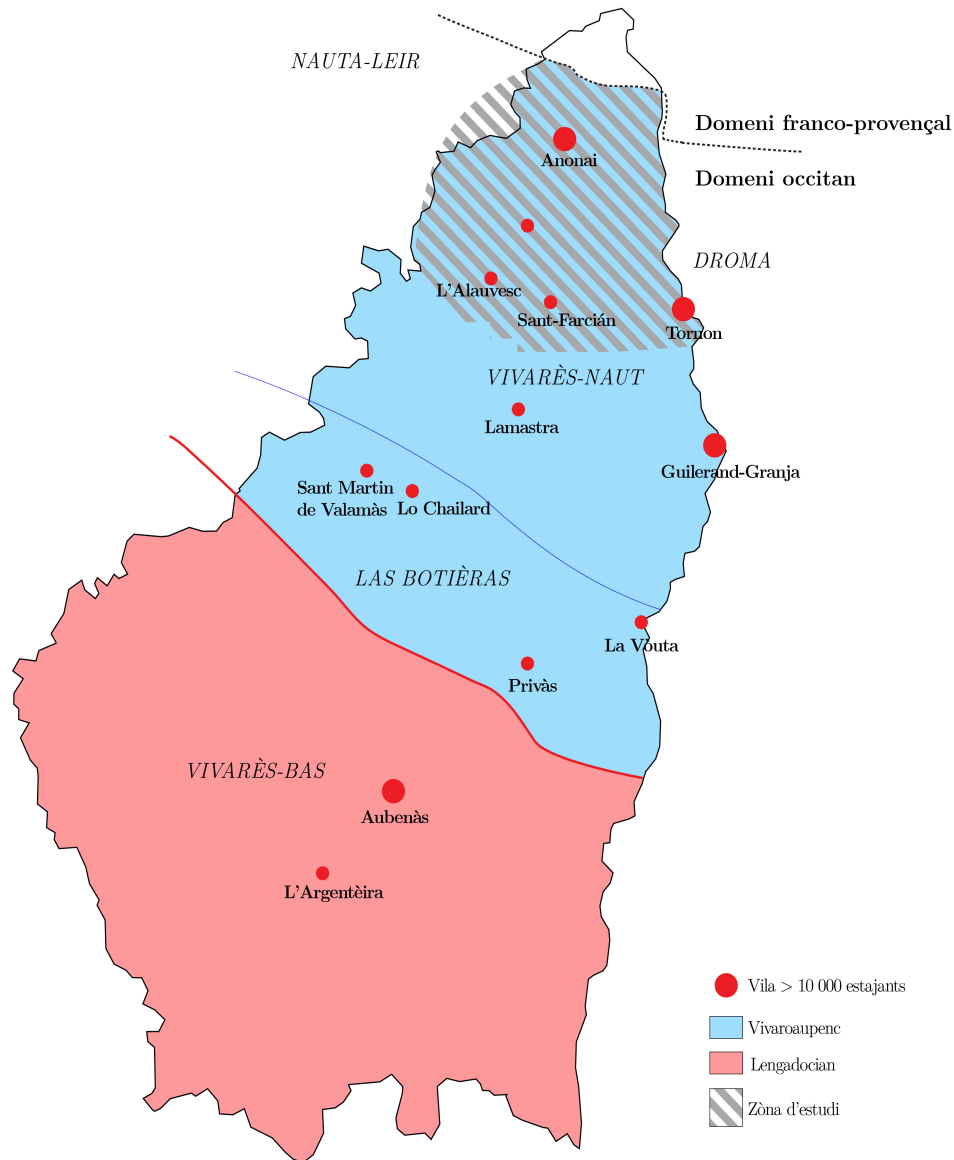
qu'aquela proporcion (sus l'ensem de la region) èra distribüüá dau biais seguent per generacion :

atge	- de 30ans	30-40 ans	40-50 ans	50-60 ans	60-70ans	70-80 ans	+ de 80 ans
% de la pop. declarant «ben parlar la lenga»	2	0	1,5	3,9	7,2	14	30

çò que dona aperaquí los mèsmes resulats que precedentament (si se pren en compte la proporcion de personas de mai de 60 ans (personas qu'an pogut èsser «activas» o «receptivas» a las emission *Parlarem*)) que dison parlar ben la lenga : 11,1 x 51,2 ~ 6%) es a dire a pauc pres 3000 locutors actius de l'occitan dins la zòna d'Anonai a la fin dau sègle precedent.

Sembla que la lenga demorèt viva dins aquesta region occitana fins a las annaas 80 en vila dins los mitans ovrièrs mai que mai, coma en campanha (siccut sovent evocat dins las emissions *Parlarem*). Dins un entrevista⁸, un ancian mèra de Colombièr-lo-Vièlh (comunautat de comunas dau país de Sant Farcian), Roger Coursodon (naissut en 1934), estimava que totas las personas de mai de 75 ans de l'encontraa «parlavan patoès» se foguèsson òmes e que lhor familha (lo paire mai que mai) trabalhèsse pas per l'Estat. Ben que i aguèsse (e i aja totjorn dins una amplor mendre) una preséncia marcaa de la lenga, la *consciéncia occitana* es mens relaiada que dins d'autres parçans d'Occitània e l'iniciativa occitanista es lo fait recent (un quarantenat d'annaas) de l'associacion *Parlarem en Vivarés* e d'escriiveires coma Maria Morier, Joan-Claudi Forêt, Gerard Betton, Marc Noalha e Patric Cròs.

8 Garnier Quentin, *L'occitan a Colombièr-lo-Vièlh en 2014*. Travalh universitari dins l'encastre del cors de L1 *Metodologia del travalh universitari* prepausat per Maria-Joana Verny

Carta 1: Ardecha lingüistica e zòna d'estudi

2. Lo còrpus de trabalh : las emissions Parlarem – Paraulas d'òc

Lo còrpus de documents sus lo qual es basat queu trabalh es un ensem d'enregistraments sonòrs : a la fin dau sègle XX, de setembre de 1982 fins a junh de 1995, se pòt auvir l'occitan sus las ondas dau caire d'Anonai dins una emission sus una radiò locala,

Radiò-Vivarés.

L'emission *Parlarem – Paraulas d'òc* foguèt prepausaa e animaa per Gerard Betton. D'una ora e dimi en meiana es difusiá chasca setmana e permet a la lenga d'èsser auviá d'un biais «modèrn» dins la region ; coma l'a soslinhat Patric Cròs l'emission recampa d'occitanistas que parlan l'occitan dempuèi l'enfança (mas qu'es pas totjorn lhor lenga mairala) e que an un vejaire global sus lo sicut de lenga, de locutors naturaus de l'occitan o «patoisans», que an çò que sonan *patoès* per lenga mairala o d'enfança e de francofònes que comprenon la lenga mas la parlan pas (o ausan pas).

Quelas emissions foguèron numerizaas per Gerard Betton e constituïsson una font d'una granda valor per l'estudi de l'occitan en Naut-Vivarés : quasi un milièr d'oras d'enregistrament que permeton de descobrir o d'auvir (dins una qualitat sonòra acceptabla) un occitan viu e d'emplec quotidian.

Dins l'encastre d'aqueste trabalh, las 60 promèiras emission son estaas escotaas e analisaas mas per de rasons practicas e per manca de temps per la retranscripcion, los exemples donats son eissits daus troçs d'enregistrament dejà retranscrits per Patric Cròs dins son memòri. Ensin sarà possible de menar – dins una mendre mesura - una reflexion sus las chausiás ortograficas que sián a l'encòp en acòrdi daube la nòrma classica (las preconizacions dau Conselh de la lenga occitana⁹) e adaptaas a las especificitats dau VANV.

Los extraits d'emission (daube los interlocutors de Gerard Betton) dont son tirats los exemples qu'acompanhan l'estudi son donats aquí-sos e los tèxtes son donats en annèxa :

1. «*La tanariàs*» (Emission 4, 8'40'') : Noël Avenas (1918-1996, ovrièr dins las tanariàs d'Anonai e sindicalista)
2. «*Lo capucin*» (Emission 6, 50') : Regis Vallet (1908-1989, de Sant Jeure d'Andaure, carrocier puei conserje vès Anonai)
3. «*Peiras de venen, peiras de fodre*» (Emission 14, 33') : Loís Molin (Gerbièr de Jonc)
4. «*Lo canard*» (Emission 15, d'auvir sus *bartavel.com*) : Jòrgi Giraud (Sant Julian de la Vaucança)
5. «*La ferma de la Charossa*» (Emission 17, 18'42') : Joan-Claudi Forêt
6. «*A la mina*» (Emission 19, 11/01/1989, 5'40'), Claudius Terrier (1911-1989, Lo Mas

9 DOMEREGUE, Sumien. *Preconizacion del conselh de la lenga occitana*. Lingüística occitana, <http://www.locongres.org/>, 2007.

de Tença (42), minaire a Sant Estève)

7. «*Olivier de Serres e la sea*» (Emission 20, 5'53'') : Noël Avenas
8. «*Lo mars gras*» (Emission 23, 36''50') : Regis Vallet & Noël Avenas
9. «*Educacion sexuala*» (Emission 27, 43''15) : Charle Tracoulat (Sant Alban d'Ay)
10. «*Las meissions e las escossalhas*» (Emission 41, 7'47'') : Regis Vallet, Noël Avenas & Loís Molin
11. «*Mariatge en paradís*» (Emission 56, d'auvir sus *bartavel.com*) : Gaston Pouenard (Agricultor a Eclassan, elegit de la comuna pendent 30 ans, poëta e òme de teatre).

II. L'occitan en Vivarés-Naut

1. Elements d'identificacion

a. Un dialècte nòrd occitan

Sens rintrar dins las diversas controvèrsias pertocant a la classificacion intra-dialectala, l'occitan parlat dins lo nòrd d'Ardecha es classificat coma dialècte vivaròaupenc au dintre d'un ensem dialectal *nòrd-occitan*.

Lo grope nòrd-occitan compren lo vivarò-aupenc, l'auvernhat e lo lemosin que l'espandi maximal es dessenhât au sud daube lo demai dau domeni occitan per l'isoglòssa (<ca>/<cha> - <ga>/<ja>), au nòrd per l'espaci d'òil e a l'èst per lo francoprovençau e lo piemontés. Se l'isoglòssa <ca>/<cha> es un trait màger per l'identificacion dau nòrd-occitan, d'autres traits lingüistics son generalament acceptats per definir lo nòrd-occitan^{10 11}:

- L'alteracion de /s/ davant las oclusivas sordas /p/, /k/, /t/ (absent daus parlars aupencs e peiregordins) cap a la iod o cap a un alongament de la vocala precedenta : *escòla* fa [es'kɔlə] en lengadocian, [ej'kɔlə] o [e:kɔlə] en nòrd-occitan
- la tombaa de la /z/ intervocalica eissida d'una D latina intervocalica (*susar* en lengadocian, *suar* en nòrd-occitan),
- la tombaa quasi generala de las consonantas finalas morfologicas ; la disparicion de la /s/ finala, marca dau plural, que mena de còps a una reorganizacion de l'alternància singular/plural per d'unas vocalas : *la femna* [lə'fɛnɔ] / *las femnas* [laf'ɛna(:)]
- la reduccion daus diftongues en vocalas simplas : [aw]/[ɔw] → [ɔ] e [ej]/[aj] → [e]
- Fenomèns de nasalizacion complets de la /a/ (e dins una mendre mesura de <e>) : *sang* e *sens* fan ['san(g)]/['sen(s)] en lengadocian, [sã]/['sen] en nòrd-occitan e mai [sã̃]/['sẽ] en VANV.¹²

10 SUMIEN, Dormergue. *Classificacion dei dialèctes occitans*, Linguistica Occitana 7, 2009

11 MARTEL, Felipe. *L'espandi dialectau occitan alpenç: assag de descripcion*, Novèl Temps, 1983

12 Chau notar un fenomèn general en occitan : la tombaa de /n/ davant /f/ (qu'es probablament arrivaa avans la nasalizacion) ; ensin *enfant* fa [e'fan] en OLL e [e'fã] en VANV .

b. Lo vivaròaupenc en Naut-Vivarés

Lo vivaròaupenc pòt èsser identificat dins l'ensem nòrd-occitan coma los parlars qu'an coneissut la tombaa o l'amudiment anciana de quauques consonatas sonòras intervocalicas, subretot la /d/, la /g/ e la /ʒ/ ; aital se tròba *parlaa* per *parlada* en lengadocian, *venguá* per *venguda* (Lg.), *seür* per *segur* (Lg.), *buaa/buiiaa* per *bugada/bujada* (Lg.), *païar* per *pagar* (Lg.), *preiar/prejar* per *pregar* (Lg.) ; son aussí los parlars que coneisson -o [u] per la promèira persona dau singular daus vèrbes.

Segon Martel, se distinguís dos sosdialèctes : un a l'èst, *l'aupenc*, parlat dins los Aups (levat dins l'Oesen, lo Trièves e lo Vercòrs iserencs) que se caracteriza per lo manten de las consonantas finalas, e un a l'oèst, *lo vivarodaufinenc*, parlat dins la franja occitana d'Isèra, en Droma, dins lo nòrd d'Ardecha, dins l'èst dau Velai e dins los cantons occitans dau Forés que presenta un amudiment de las consonantas finalas. Es dins aquel darreir sosdialècte qu'es inclús lo parlar *nòrd-vivarés* de la region d'Anonai. Lo còs d'aquel estudi es consacrat a sas caracteristicas fonologicas ; lo paragraf que ven presenta brèvament d'elements de morfologia distinctius.

2. Elements de morfologia

a. Articles definits

Lo VAVN coneis una forma per l'article definit femenin (*la* [lɔ]) mas doas formas per l'article definit masculin : la forma *lo* [lu], la mai expandiá dins l'espaci occitan e la forma *le* [lə] qu'es, *ela*, *locala*. Questa forma se trapa subretot dau latz de Satiliu e L'Alauvesc mas s'auvís aussí dins lo caire de Sant Farcian. Es la forma donaa per J. Dufaud dins son ovrage *Dictionnaire Français/Nord-Occitan*. Lo plurau fai respectivament : *los* [lu] e *los* [lu:] ; ensin, coma es lo cas per lo femenin, i a totjorn una prononciacion que permet de distinguir foneticament singular e plurau : [lə]/[lu] dins un cas, [lu]/[lu:] dins l'autre.

b. Pronoms

	<u>Tonic</u>	<u>COD</u>	<u>COI</u>
1S	mi/ieu	me	me

2S	tu/ti	te	te
3SM	ielo/ile/ilo ¹³¹⁴	se/lo/l'	lhi/li
3SF	ielà	se/la/l'	lhi/li
3SN		zò/ò/o/vò/vo	ne/ne'n
1P	nos/nosautres	nos	nos
2P	vos/vosautres	vos	vos
3PM	ielos/ieles/iles ¹⁵	se/los	lhors/lhòrs/lhurs
3PF	ielas	se/las	lhors/lhòrs/lhurs

(*S=singular, P=plural, M=masculin, F=femenin, N=neutre*)

Chau notar qu'existís mai d'una forma per lo pronom neutre complement de luec : **i**, **l'i**, **çai(s)**, **lai(s)**. Los pronoms *çai* e *lai* (daube una <s> eufonica per la liason davant vocala) s'empleian respectivament per indicar lo luec ont l'òm se tròva (*çai siau*) e lo luec ont l'òm va (*lai vau*).

b. Foncionament dau plurau

L'occitan presentava una flexion nominala a dos cas a l'Edat-Mejana e coma dins las autras lengas romanicas occidentalas, lo cas subjècte a desaparegut au profièit dau cas regim. Ensin <s> es venguá la marca dau plural portaa per l'ensem dau grope nominal. Mas la tombaa de la <s> morfologica en nòrd-occitan a menat a una reorganizacion dau sistèma vocalic per lo marcatge dau plural (çò vist au paragraf **II.1.a**) daube subretot l'alternància per las formas en -a/-as ([ɔ]/[a(:)]).

13 La finala en -o de la forma singulara masculina *ielo* e de las formas singularas masculinas daus pronoms demonstratius (*a*)*quelo* e (*a*)*questo* es un localisme ; dins las formas francoprovençalas veïnas se trapa per los demonstratius *quelou* e *quetou* (ORB) que se realizan en [kelu] e [ketu].

14 Una particularitat dau VANV es de conéisser una finala -o(s) (a costat generalament una finala -e(s) mai comuna) per las formas masculinas daus pronoms, daus pronom demonstratius ((*a*)*quelo* e (*a*)*quelos*/*(a)queles*) e daus adjectius demonstratius (*aqueste* e *aquestes/aquestos*, *aquele* e *aqueles/aquelos*).

15 En VANV, las formas masculinas (substantius e adjectius) que s'achaban per una -e presentan una tendéncia fòrta de realizar lhor plural en /i/ (vocalizacion de la s) : «*coma los òmes*» [kumɔlu'zomi] (Regis Vallet, *Emission 41*). Mai locaument, se torna trovar la prononciacion dins lo grop <es> e mai si es pas degut a l'apond d'una s morfologica : *escòla* [i'kɔls], *es* [i], *esperar* [i'pera].

Los mots que s'achaban per **-èl**, **-alh/al**, **-òl** fan lhor plural en respectivament **-èus**, **-aus**, **-òus** (*un ausèl* → *d'ausèus*, *un chavalh/chaval* → *de chavaus*, *un sòl* → *tres sòus*). Enfin, los mots que las consonantas finalas son **-s**, **-sc**, **ç**, **-z** son invariables (*un tròç* → *de tròç*, *un bòsc* → *dos bòsc*, *un nis* → *de nis*, *una cròtz* → *doas cròtz*).

c. Conjugason¹⁶

La conjugason vivaroaupenca se distinguís mai que mai per una desinència de la pomèira persona dau singular qu'es **-o**. Lo tablèu 1 recampa las terminasons nòrd-vivaresa per los 3 gropes de vèrbes : lo promèir grope (vèrbes en **-ar**), lo segond grope (vèrbes en **-ir**, levat *venir* e *tenir* e lhors derivats) que coneis doas conjugasons (una «sufixaa fòrta» (5 temps sufixats) e una «sufixaa febla» (2 temps sufixats)) e lo treseime grope (*venir*, *tenir*, vèrbes en **-re** e vèrbes en **-re**) a conjugason dita «radicala».

REMARCAS :

- A costat de la desinència **-o** de la promèira persona dau singular au present de l'indicatiu existís locaument dins la zòna nòrd-vivaresa la desinència **-e** [ə].
- La promèira persona dau singular dau preterit coneis doas desinèncias (segon l'usatge locau) : **-èro** e **-ei**. Questa darreira terminason es una forma conservaa de l'occitan medievau e es se trapa aussí en lemosin (e en gascon **-èi/-i/-oi**).
- A la promèira persona dau singular de l'indicatiu imperfait e dau condicional, s'auvís mai d'una realizacion = [jɔw], [jaw] e [jɔ] que correspondon a la grafia **-iau** e [ju] que correspon a **-iò**. Segon las preconizacions dau CLO¹⁷, se poiriá empleiar **-iu** que pòt correspondre a l'encòp a [ju] e [jɔ] (d'efèit mai d'un parlar nòrd-occitan pronóncia la finala **-iu** [jɔ]).
- La tombaa de consonantas intervocalicas s'obsèrva dins d'unas formas verbalas (IV. 2. a.)

16 NOALHA, Marc. *Conjugaison – Occitan Vivaroalpin (nòrd-vivarés)*. Parlarem en Vivarés, www.bartavel.com.

17 SUMIEN, Domergue. *Preconizacions del conselh de la lenga occitana*. Lingüistica occitana, numèro 6, Decembre de 2007.

	1eir GROPE	2nd GROPE		3eime GROPE
		sufixaa	meia-sufixaa	radicala
INDICATIU				
<i>PRESENT</i>	-o/e	-isso/-isse	-o/-e	-o/-e
	-as/-es	-isses	-es	-es
	-a	-ís	<i>radical</i>	<i>radical</i>
	-am/-em	-issem	-em	-em
	-am/ètz	-issètz	-ètz	-ètz
	-an	-isson/-issan	-on/-an	-on/-an
<i>IMPERFAIT</i>	-avo	-issiau/-ió/-iu	-iau/-ió/-iu	-iau/-ió/-iu
	-avas/-aves	-issiàs	-iàs	-iàs
	-ava	-issia	-iá	-iá
	-àvem/àvam	-issiam/-issiem	-iam/-iem	-iam/-iem
	-àvetz ¹⁸ /-àvatz	-issiatz/-issietz	-iatz	-iatz
	-avan	-issian	-ian	-ian
<i>PRETERIT</i>	-èro/-ei	-iguèro/-ei		-èro/-ei
	-ères/-èras	-iguères/-èras		-ères/-èras
	-èt	-iguèt		-èt
	-èrem/-èram	-iguèrem/-èram		-èrem/-èram
	-èretz/-èratz	-iguèretz/-èratz		-èretz/-èratz
	-èron	-iguèron/-èran		-èron
<i>FUTUR</i> <i>(infinitiu (sens e final per los vèrbes en -re) + terminason</i>	-ai	-ai		-ai
	-às/-ès	-às/-ès		-às/-ès
	-á/-à	-á/-à		-á/-à
	-em	-em		-em
	-etz	-etz		-etz

18 Coma dins lo cas dau grope <es> finau de las formas masculinas pluralas, las terminasons *-es* e *-etz* pòion èsser prononciaas locaument [i] per vocalizacion de *-s* e *-tz* finals. Per exemple [ˈveni] per *venes* dau latz de L'Alauvesc, e [vẽˈgəri] per *venquèretz* dau latz d'Anonai (per lo preterit e lo futur de l'indicatiu e per lo subjunctiu present e imperfect). Las formas onte lo grafem *-ètz* apareis, coneisson pas de vocalizacion e se realizan [ɛ(s)].

	-àn	-àn	-àn	-àn
CONDITIONNAL				
<i>PRESENT</i>	-iau/-ió/-iu	-iau/-ió/-iu	-iau/-ió/-iu	-iau/-ió/-iu
	-iàs	-iàs	-iàs	-iàs
	-iá	-iá	-iá	-iá
	-iam/-iem	-iam/-iem	-iam/-iem	-iam/-iem
	-iatz/-ietz	-iatz	-iatz	-iatz
	-ián	-ián	-ián	-ián
SUBJONCTIU				
<i>PRESENT</i>	-e/-o	-isse/-o	-e/-o	-e/-o
	-es	-isses	-es	-es
	-e	-isse	-e	-e
	-em	-issem	-em	-em
	-etz	-issetz	-etz	-em
	-an/-en	-issan/issen	-an/-en	-an/-etz
<i>IMPERFAIT</i>	-èsse/-o	-iguèsse/-èssó	-èsse/-o	-èsse/-o
	-èsses/-èssas	-iguèsses/-èssas	-èsses/-èssas	-èsses/-èssas
	-èsse	-iguèsse	-èsse	-èsse
	-èsssem/-èssam	-iguèsssem/-èssam	-èsssem/-èssam	-èsssem/-èssam
	-èssetz/-èssatz	-iguèssetz/-èssatz	-èssetz/-èssatz	-èssetz/-èssatz
	-èsson/-èssan	-iguèsson/-iguèssan	-èsson/-èssan	-èsson/-èssan
IMPERATIU				
	-a	-ís	<i>radical</i>	<i>radical</i>
	-em	-issem	-em	-em
	-atz/-ètz	-issètz	-ètz	-ètz
PARTICIPI				
<i>PRESENT</i>	-ant	-issent	-ent	-ent
<i>PASSAT</i>	-at, -aa	-it, -iá	-ut, uá	

Tablèu 1: conjugason nòrd-vivaresa

3. Remarcas

1. Lo fonèm /r/ es estat chausit per transcriure diferentas realisacion foneticas de <r> ; d'efièit si se trapa en VANV majoritàriament la consonanta rotlaa alveolara sonorizaa [r] (o *r apicala*), se pòt constatar que la fricativa uvulara sonorizaa (*r francesa*) [ʁ] a tendéncia a progressar e a remplaçar la *r apicala*, especialament en cò daus neolocutors (e au contrari dau provençau, la consonanta rotlaa uvulara sonorizaa [ʀ] (*r grassejaa*) es quasi inexistent).
2. La *r fòrtament rotlaa* [rr] qu'existís en OLL s'es reduïta a una *r rotlaa simpla* [r] en VAVN (OLL : *tèrra* ['tɛrrɔ] ; VANV : *tèrra* ['tɛrɔ]).
3. En VAVN l'assimilacion de las oclusivas en posicion de còda quand son seguidas d'una consonanta qu'es generala en OLL e que mena a una geminacion, es beucòp reduïta e mai inexistanta (OLL : *setmama* [sem.'manɔ], *lo cat negre* [lukan.'negre] ; VANV : *setmana* [se.'manɔ], *lo chat neir* [lusa'ne(r)]).
4. Au contrari de l'OLL, lo VANV coneis pas la realizacion de las oclusivas sonòras <b d g> a l'intervocalica en espirantas [β ð ɣ] e sèrva la realizacion de las oclusivas [b d g].

III. Vocalisme

1. Oposicion entre [e] e [ɛ]

L'oposicion entre las doas realisations de /e/, es a dire en la e dubèrta [ɛ] e la e barrada [e], que se trapa en lengadocian es reduïta en VANV (coma es lo cas per los autres parlars nòrd-occitans)¹⁹ : l'apertura de la /e/ es variabla e depend de l'entornament de la vocala e dau locutor. Graficament, levat dins lo cas de las diftongas (veire **III.6**), la conservacion dau manten de l'oposicion entre <è> e <e>/<é> es generalament respectat per l'ensem daus escribes (Dufaud, Betton, Forêt,...) e mai si se pòt observar de variacions graficas sus d'unas formas²⁰.

2. Tractament de la /a/

La /a/ se pronóncia totjorn [a] en posicion tonica mas en posicion atòna, que siá pretonica o postonica, es generalament prononciaa [ɔ] (levat si es seguit per una consonanta muá onte se realitzarà de còps [ɑ]/[ɑː]). Los gropes finals tonics <aa> e <ar> (participis passats femenins o infinitius daus vèrbes dau promèir grope) se realizan generalament [ɑː]. Mas coma per [ɛ]/[e], l'oposicion es sovent reduïta e se pòt mai faire unicament sus una diferéncia longa/brèva.²¹

Dins lo cas de las formas verbalas, quò mena a una alternància orala (e que doncas a pas d'impacte sus l'ortografia puei que sola la forma fonologica /a/ es utilisaa). Dau mèsme biais l'article definit *la* se pronóncia generalament [lɔ] estent qu'es un clitic qu'a pas d'existéncia autonòma en defòra dau mot accentuat qu'acompanha.

- «*païar*» [pɔ'ja:], «*chavau*» [tsɔ'vaw][1], «*païs*» [pɔ'i][2], «*faliá*» [fɔ'ljɔ][3], «*mena-la a la*

19 Lo dialècte lemosin coneis una reduccion fòrta de l'oposicion e una sola forma fonologica es empleiada /e/ dont l'apertura es variabla segon lo contèxte de sillabacion ; quò mena a una autra forma de diferéncia que jòga sus la longor de las vocalas (LIEUTARD, Arvèi. *Dialectologia occitana*. Cors de L3, E61OC9, Universitat Paul Valéry)

20 [ɛ] e <è> son mantenguts respectivament per la transcripcion fonetica e la realisation grafica ; foneticament, lo diacritic ̣, sos la [e] que nòta una apertura mai dubèrta pòiriá èsser empleiat per mai d'exactitud.

21 Per notar una oposicion entre [ɑ] e [a] variabla, òm pòiriá empleiar lo diacritic ̣, sos la [a] que nòta una realisation un pauc mai posteriora de [a].

vòga» [menalab'vɔgɔ][4]

3. Nasalizacion

Los fenomèns de nasalizacion s'encontran dins una granda partiá dau domeni nòrd occitan mas son particularament marcats en VAVN. Las vocalas /e/ e /a/ seguit de /m/ o /n/ coneisson una nasalizacion quasi complèta cap a respectivament [ɛ̃] e [ã] ; per contra es pas lo cas de las vocalas [i], [y] e [u].

Se pòt trapar de còps en cò d'unes locutors una nasalizacion de [u] cap a [ũ] dins las finalas en **-ion**, dins los mots monosilabics e dins las terminasons de la tresena persona deu plural (probablament un efèit degut au francés).

- «*pendant*» [pɛ̃'dã], «*achaptèran*» [atsat'tɛrã][1], «*volam*» [vu'lã][3]
- «*minjan*» ['mindzã], «*amont*» [a'muⁿ], «*onte*» [unt][5]
- «*benediccion*» [bene'ditsjõ], «*bon*» [bõ]/[bu][5] per un mèsme locutor

4. La vocala [ø]

Lo VAVN possedís la vocala mièja-barraa anteriora arrondiá [ø]. Es probable qu'aquela vocala resulta de la monofongason daus triftongues [ɥɛj] e [ɥej]²²; que los triftongues venon generalament de la diftongason condicionaa de las Ę e Ŏ/O latinas davant la iod o davant las consonantas velaras ([k] mai que mai)²³.

De notar que segon l'endreit d'unas formas redusisson lo grope [ɥej] cap a [y].

22 Patric Cròs a prepausat la forma grafica *miuelh* en luec de *mielh* (*mièlh* en OLL) permetent ensin una prononciacion qu'es pas una excepcion mas una realizacion normala. J.-C. Forêt e Dufaud empleian *mieus*, *vieus...* que son de formas que se trapan aussí dins lo diccionari d'Alibert e que corespondon a una vocalizacion de la finala laterala *lh*. Ai chausit l'ortografia de P. Cròs que permet de defugir las excepcions : dins totes los cas, lo grope /u+e+j/ se realiza [ø].

23 La vocala [ø] se trapa per exemple dins los mots següents :

ŎCŬLUS > uelh [(j)ø]

VĚCLUS > viuelh [vjø]

MĚLIŬS > miuelh [mjø]

TOSTUM > tueit [tø] (per *lèu* en OLL e *tôt* en francés).

- «*puei*» [pø][3], «*nueit*» [nø], «*los gentes uelhs*» [lu'zẽtiz(j)ø][2] (en OLL los diftongues e triftongues son servats e las formas majoritàrias correspondentas son ['puej] ['nuejt], [lu'ueɪs])
- «*miuelh*» [mjø], «*los viuelhs*» [lu'vjø][3]
- «*encuei*» [ẽ'ky], «*puei*» [py][2]

5. Sistèma vocalic

Lo VANV presenta doncas un sistèma vocalic mai riche en comparason de l'occitan larg lengadocian, degut mai que mai a la preséncia de vocalas nasalas.

Dins l'ensem de las lengas romanicas occidentalas lo VAVN s'incris dins un continúum lingüistic anant de la peninsula iberica, ont lo castelhan coneis un sistèma vocalic reduit, fins a la mar dau Nòrd e l'espaci d'òil ont lo francés presenta lo sistèma lo mai larg de tota la Romània, en passar per lo catalan e l'occitan lengadocian, qu'an de sistèmas vocalics de mai en mai riches.

	Anteriora	Centrala	Posteriora
Barraas	[i]	[y]	[u]
Mejanament barraas	[e] [ø]		
Mejanament dubèrtas		[ɛ] [ẽ]	[ɔ]
Dubèrtas		[a]	[ɑ][ã]

[a] : vocalas presentas dins l'ensem dau domeni occitan

[ø] : vocalas presentas en VANV

6. Diftongason

Dins lo tractament daus diftongues lo VAVN presenta una tendéncia a la barradura

de [aj]²⁴ cap a [ej] e mai [ej] o una reduccion vèrs [ɛ]/[e] mas es pas sistematica ; lo diftongue [ej] se redusís lo pus sovent a la simpla vocala [e] (en finala se pòt mai auvir una evolucion de [aj] cap [ae]). Chau notar que si l'oposicion entre [e] e [ɛ] es reduïta, l'oposicion entre los gropes <ei> e <èi> es quasi inexistanta : en OLL las doas realizacions son distinctas dins la màger partiá daus cas (coma dins *dreit* ['drejt] e *pèira* ['pejɾɔ]) mas en VAVN los dos diftongues son reduïts a [e] (o encara una realizacion de /e/ qu'es variabla dins l'apertura). Sus quello punt la grafia adoptaa²⁵ ten compte quello fenomèn en levant l'accent dins la formas ont apareis lo diftongue /e/+ <i>²⁶. Enfin se pòt notar que lo diftongue [jɛ] de l'OLL (*fièra* ['fjɛɾɔ], *darrièr* [dar'rjɛ(r)], *entremièg* ['entre'mjɛ(tʃ)]) subís de còp una reorganizacion cap a [ej] (e doncas [e'] e mai [e]) en VAVN.

- «*laisso*» [lɛ'ʃu][4], «*maire*» ['mɛr][2], «*quand ai*» [kante] mas aussí «*balai*» [ba'la'i][3], «*jamai*» ['dzɔmae][2]
- «*dreit*» [dre][2], «*peira*» ['perɔ](Loís)/['pe'ɾɔ](Gerard)[6]
- «*feira*» ['fe'ɾɔ], «*entremei*» [ɛ̃tre'me][2], «*darreir*» [da're'i][3]

La /ɔ/ en posicion tonica coneis una diftongason cap a [we] o [wɔ], mas es pas sistematica.²⁷

- «òc, si vòles» [wesi'vɔle][2], «a ben òc» [abɛ̃'wɔ][3]

Lo diftongue /eu/ ([ew]/[ɛw]) a tendéncia de se redusir en [jɔ] dins lo nòrd de la zòna (Anonai e Vaucanço) :

- «*benlèu*» [bjɔ][1], «*be'ljɔ*» [2], «*beucòp*» [bjɔ'kɔ][2]

24 Quela barradura pòt venir d'una oposicion tonica/atòna que lo diftongue [aj] se manten mai jos l'accent tonic : *laisso* fa ['lajʃu] quand *laisser* fa [lɛ'ʃa]. Quò s'observa tanben dins lo triftongue <oi> : en posicion atòna fa [we'i] (*la joïnessa* [dzwe'i'neʃɔ]) e en posicion tonica [waj] (un joïne ['dzwajne]).

25 G. Betton, M. Noalha, JC. Forêt an d'efeiit chausit de levar l'accent dins quelas formas ; J. Dufaud las manten. Sus quello punt, coma per l'oposicion [e]/[ɛ], la question de la grafia se pausa dins una encastre pan-occitan, es a dire saver si fau conservar l'accent per una unitat supradialectala o lo levar per s'aprochar mai de la realizacion locala.

26 Dau latz de Satiliu, lo tractament singular/plurau dau diftongue crèa una nòva oposicion : l'eschaleir [lejtsɔ'le] (la marcha)/ los eschalèirs [luzejtsɔ'le] (l'ensem).

27 D'unas formas monosilabicas coma *còr* o *pòrc* se pòdon realizar daube una [ø] ([kø], [pø]) ; dins quelos cas se pausa la question de l'adaptacion grafica de las formas consideraas, es a dire *cuer* e *puerc*, coma l'an fait Faure e Grange dins lors diccionaris respectius.

7. Aferèsi

Lo VANV presenta pas una tendéncia a l'aferèsi comparabla au lemosin mas coneis pasnimens la tombaa de la <a> iniciala dins d'unas formas, mai que mai dins d'unes mot-esplèits coma los adjectius, pronomes demonstratius e determinants.

- «quò» [kɔ][1], «quela» ['keɫə][4], «'chabava» [tsɔ'baɔ][7]

IV. Consonantisme e sistèma sillabic

1. Consonantas palatalizaas

a. Gropes CA e GA latins

Lo VANV a coneissut una palatalizacion (modificacion fonetica que fa evolüir la produccion d'un son vèrs una partiá mai a l'avans dau ciau de la bocha dur que quela empleiá per lo son d'origina) daus gropes CA e GA eissits dau latin. Quelo fenomèn partejat per l'ensem daus parlars nòrd-occitans e e qu'es sovent pres coma lo promèir critèri d'identificacion daus dialèctes septentrionaus, es tanben present dins las lengas gallo-romanas vesinas²⁸.

1. En ataca de mot :

- CA > [tsa] daube de còps una realizacion en [sa] (omission de l'element dentau) : «chavau» [tsa'vaw][1] (per *cabalh* [ka'bal] en OLL)
- GA > [dʒa] e mai [dza] daube de còps una realizacion en [za] (omission de l'element dentau) : «javèla» [dza'vɛlɔ][3] (per *gavèla* [dʒa'vɛlɔ] en OLL)²⁹

2. A l'intervocalica (es a dire en posicion febla):

28 Lo latin CABALLUS a evoluit cap a *chevau* [ʃe'vo] en dialècte borbonés d'òil, *châve/châvo* [ʃ(t)ʃevɔ]/[ʃ(t)ʃeve]/[ʃ(t)ʃevɔ]/[ʃ(t)ʃeve] en dialècte francoprovençau foresenc quand l'occitan lengadocian a donat *caval* [ka'bal] (se trapa aussí la forma *chaval* [tʃa'bal]) ; dins l'ensem de quelos cas, levat en lengadocian, l'oclusiva velara sorda latina /k/ s'es durcit cap a una fricativa o una africaa.

29 Los mots d'origina germanica an coneissut la mèisma evolucion : «gerba» [ˈdʒɛrβɔ][3] per l'OLL *garba* [ˈgɑrβɔ] (dau francic viuelh **garba*).

- CA > [j(a)] : «*païar*» [pə'ja:]^[1] (per *pagar* [pa'ga] en OLL)
 - GA > [(d)ʒa] : «*obligat*» [ubli'ʒa]^[2] (per *obligat* [ubli'gat] en OLL)
3. La latina dobla -CC- (coma dins VACCA) a l'intervocalica coneis la meteissa palatalizacion que a l'ataca de mot -CCA > [ts(a)] daube un manten mai important de l'element dentau dins quela configuracion : «*vacha*» [va'tsɔ]^[3]

b. Los gropes <gl> e <cl>

Coma en lemosin, lo VANV coneis tanben la palatalizacion daus gropes <gl> [gl] e <cl> [kl] daube una modificacion de l'articulacion. Questa modificacion, qu'es deguá a la dificultat de faire seguir l'articulacion d'una oclusiva per la d'una laterala, se realiza per una banhadura (l'inclusion de la iod). Ensin [kl] evoluís cap a [klj] e mai [kj] e [gl] cap a [(g)lj] o [j].

- [kl] → [klj], [kj] : «*clau*» [kljaw]^[2], «*d'aiga clara*» [dɛ'gɔ'kjarɔ]^[8]
- [gl] → [(g)lj], [j] : «*gleisa*» ['jiʒɔ]^[8], «*glacis*» [glja'si]^[3]

c. Los gropes <gu> e <cu>/<qu>

En VANV, la <g> seguiá de la vocala [y] (es a dire lo grope <gu>) a tendéncia de se palatalizar cap a [gʲ] e mai [dʲ] çò que s'observa subretot dins los participis daus vèrbs. La consonanta oclusiva [k] (dins lo grope <qu> eissit de la QU latina davant la vocala [i] o dins lo grope <cu> eissit dau CU latin) coneis ela, una palatalizacion quasi sistematica cap a [tʲ] e mai [tʰ].

- «*vegut*» [ve'djy]^[9], «*vòugut*» [vɔwdjy]^[1] «*dengun*» [dɛ'djy]/[dɛ'gjy]
- «*veiquiá*» [vej'tʲɔ], «*quí*» [tʲi] ^[4], «*vequí*» [ve'tʲi], «*curat*» [tʲy'ra]^[2]

d. Las consonantas alveolaras

Enfin e daube una amplesa reduïta en comparason de las banhaduras precedentas, las consonantas coronalas alveolaras [l n d t] coneisson localament una palatalizacion quand precedisson una vocala anteriora barraa [i, y]³⁰.

30 Coma lo soslinha M. Noalha, la grafia daus autors nòrd-vivarés pòt prene en compte la banhadura de la /l/ per l'emplec dau grafem <lh> : *lhi/lhor* per las formas OLL *li/lor*.

2. Oclusivas

a. La -D intervocalica latina

La **-D-** intervocalica latina, qu'es passaa a [z] en occitan miègjornau, s'es completament amüüá en nòrd-occitan d'un biais general. Pasmimens lo VANV (coma la majoritat daus parlars septentrionaus) mobiliza una /v/ epentetica après los diftongues /aw/ e /ew/ per evitar un iatus entre un diftongue e la vocala que seguís.

- AUDĪRE > OLL : *auzir* [aw'zi] > VANV : «*auvit*» [aw'vi][1]
- VIDERE > OLL : *vesent* [be'zen(t)] > VANV : «*veient*» [ve'jɛ̃]³¹[8]

b. Autras oclusivas intervocalicas

En OLL, las consonantas oclusivas intervocalicas latinas sordas se son sonorizaas, mas an subit una evolucion cap a un aflaquiment e mai un amüiment dins sa varianta nòrd-vivaresa.

- La bilabiala sorda /p/ latina s'es sonorizaa en /b/ en OLL e s'es aflaquiá cap a la fricativa labiodentala /v/ en VANV :
 - «*savo*» [savu][4] (per *sabi* ['sabi] en OLL, dau latin SAPERE) «*arriva*» [a'rivɔ][4] (per *arriba* [ar'ribɔ] en OLL, format sus lo latin RIPA)
- La velara sorda /k/ s'es sonorizaa en /g/ en OLL es s'es quasiment amüüá o reduïta a [j] dins totes los cas en VANV (veire **IV.1.a**) :
 - «*seaiás*» [sea'jɔ] (per *segada* [se'gadɔ] en OLL, format sus lo latin SECĀRE)
- L'apicodental sorda /t/ s'es sonorizaa en /d/ en OLL e s'es amüüá dins de nombrosas formas en VANV (quò es notable dins la construccion dau participi passat femenin). Per los vèrbes dau promèir grope, la tombaa de la <d> intervocalica a menat au

31 En OLL coma en VANV, la forma infinitiva es *veire* (variante *vésér* en OLL) ; la preséncia de la iod es deguá a l'aflaquiment de la *d* dins lo grope <dr> (fenomèn generau en occitan, aflaquiment de las oclusivas que precedisson la /r/) ; pasnimens dins la conjugason, se pòt notar l'evolucion diferenta daus dos dialèctes : *vesi* ['bezi] en OLL e *veio* ['veju] en VANV.

rescontre entre una /a/ e lo morfèma /ɔ/³² dau femenin que se realiza per una posteriorizacion e un alongament de la /a/ que precedís la finala ([a]+[ɔ] >[ɑ:]), la tonica demorant sus la sillaba que a la meteissa consonanta d'ataca mas formant un oxiton. Per los autres gropes, la tombaa de la consonanta a menat au desplaçament de la tonica sus la darreira vocala, formant aussí un oxiton.

- «*arrivaa*»/«*fretat*» [ari'vɑ:]/[fre'ta][4], «*poviá*» [pu'vjɔ]/[pu'jɔ], «*pòio*» [pɔju]³³[4]
- «*viá*» [vjɔ][8] (*vida* ['bidɔ] en OLL, dau latin VITAM)

c. Oclusivas finalas

L'OLL (e lo catalan) presentan la particularitat de servir de consonantas oclusivas sordas finalas [p k t] e mai l'obstruenta [tʃ] dau temps que lo gallo-roman las a amüiá e que las autras lengas romanicas mobilizan una vocala finala de sosten. Lo VANV s'apròcha dau grope gallo-roman en amüir completament aquelas consonantas finalas.

- «*esclòps*» [e:'kljɔ][3], «*boc*» ['bu], «*diguèt*» [di'gɛ][4], «*l'òm sap*» [lɔ'sa], «*un pauc pertot*» [ynpa^wper'to][2]

d. Autres fenomèns

Lo VANV coneis locaument e per d'unas formas la vocalizacion dau grope
 de l'OLL eissit dau grop latin -PR-. L'occlusiva sorda que s'es sonorizaa en OLL a deguá contunhar son evolucion cap a la fricativa labiodentala /v/ (coma es lo cas en francés e en francoprovençau) abans de se vocalizar en semi-consonanta [w].

32 O benlèu que la tombaa de la -d- es arrivaa avans l'evolucion de la /a/ finala (marca dau femenin latin) cap a /ɔ/ e que la rescontre de las doas vocalas identicas a menat a son manten e son alongament e que se seriá reculaa per la seguida.

33 Se pòt notar que lo VANV coneis doas formas infinitvas dau vèrbe *poder* de l'OLL : *poire* e *pover* ; au present e l'imperfait de l'indicatiu s'encontra totjorn doas formas : una daube una /v/ mobilizaa e una altra que mobiliza [j]. Òm pòt imaginar que la regularizacion dau POSSE latin (*poder* en espanhòl e *potere* en italian) a menat quelo vèrb a coneisser doas evolucions, una sus lo modèl de la -D- intervocalica latina, una sus la -T-.

Ind. Present : *pòio/pòvo*, *pòies/pòs*, *pòt*, *povem/poetim*, *povètz/poiètz*, *pòvan/pòion*

Ind. Imperfait : *povió/poió*, *poiàa/poviàs*, *poiá/poviá*, *poviam/poiam/poim*, *poviatz/poiatz/poiètz*, *povián/poián*

-PR- (CAPRA) → [br] *cabra* (OLL) → [vr] *chèvre* (francés), *chièvrâ* ['tsjevra] (francoprovençal) → [wr] (VANV).

Dins la zòna que redusís lo diftongue /eu/ en [jɔ], lo contacte de la semi-consonanta eissit de l'amüiment de la amb una vocala /e/ que precedís (groupe <ebre>) mena aussí a una realizacion en [jɔ]. Chau notar, enfin, que dins totes los cas, la vocala finala dau groupe <ebre> s'ovrís cap a [ɔ]³⁴.

- «*chiaura*» ['tsjawrɔ][2]

Enfin, lo groupe latin -CH- ([k^h]) a evoluit cap a [(t)] <ch> per una palatalizacion en VANV (e nòrd-occitan) mentre que es demoraa oclusiva [k] en OLL.

- «*machina*» [ma'jinɔ][1] en VANV, *maquina* [ma'kinɔ] en OLL

3. Las nasalas <n> e <nh> e lateralas <l> e <lh>

Coma en OLL, l'oposicion de las nasalas e lateralas geminadas latinas NN e LL daube las formas simples N e L s'es neutralizaa (ont s'es servaa en espanhòu e en catalan). Coma dins lo demai de l'espaci occitan, la <n> finala es pas jamai prononciaa. Lo groupe palatau <nh>, coneis la realizacion en [ɲ] a l'intervocalica e se neutraliza en [n] quand es en finala.

- «*besunh*» [be'zyn][1], «*sonhar*» [su'ɲa][10], «*montanha*» [mun'taɲɔ][3], «*chamin*» [(t)sɔ'mi][8]

La <l> finala subís dins la màger partiá daus cas una vocalizacion cap a [w], coma en provençau, mas pòt tanben s'auvir o s'amüir completament. Lo groupe palatau <lh> se pronóncia generalament [j] en posicion intervocalica (pas jamai [ʎ]) ; en finala s'obsèrva un manten mai important de la palatala [l] (coma en OLL) mais tanben un vocalizacion cap a [w] e mai [j].

- «*travalhar*» [trɔva'ja], «*travalh*» [trɔ'vaj][1] «*chaval*» [tɔv'al][4], «*chavau*» [tsa'vaw][1]

34 Òm pòt notar *apercebre* e *lebre* que se realizan respectivament [lɔrɔ] e [apersjɔrɔ].

4. Betacisme

Coma los autres parlars nòrd-occitans e lo provençau, lo VANV fa la distincion entre l'oclusiva bilabiala sonòra [b] e la fricativa labiodentala sonòra [v].

- «*vacha*» [ˈva(t)sɔ][3], «*trovat*» [truˈva][4]
- «*bochas*» [buˈtsa][3], «*chabava*» [tsɔˈbavɔ][7]

Generalament la -B- intervocalica latina a totjorn evoluiá cap a la fricativa labiodental e s'es manteguá en ataca de mot. Coma vist de per avans (IV. 2. b.), la /v/ intervocalica en VANV a doncas doas originas : SAPERE > *saper > saber > *saver* [saˈve] e HABERE > *aber > *aver* [aˈve]³⁵.

5. Siblantas e alteracion de la /s/

a. Tractament de las siblantas

D'un biais general, lo VANV a tendéncia de realizar las siblantas [s] (la <s> iniciala o lo grope <ss> intervocalic) e [z] (la <z> o la <s> intervocalica) coma de consonantas bronzissentas [ʃ] e [ʒ] mas quò es pas sistematic, levat per la *s dobla* que se realiza [ʃ] dins la majoritat de las formas. De mai e en generalizacion de çò que s'es vist per la palatalizacion de las CA e GA latinas, las africaas [tʃ] e [dʒ] de l'OLL subisson l'avancament de lhor segond element (las fricativas) d'un punt d'articulacion postalveolar vèrs un punt d'articulacion alveolar e se realizan doncas [(t)s] e [(d)z] daube de còps una supression de l'africaa daube l'eliminacion de l'element dentau (generalament l'element dentau es servat en ataca de mot mas dispareis en posicion intervocalica). Lo VANV presenta doncas per las consonantas alveolaras e palato-alveolaras un sistèma inversat mai simetric en comparason de l'OLL.³⁶

35 A l'imperfait de l'indicatiu, los vèrbes *saver* e *aver* presentan locaument la caracteristica d'amüir la *v* intervocalica per totas las personas : *saviá* [savjˈɔ]/[sajˈɔ], *avián* [avjˈɔːn]/[ajˈɔːn] :

- «*aviá*» [aˈjɔ][3]

36 Se pòt esquematizar quela relacion dau biais que seguís :

$$F_{A/B}(X(A)) : X(A) \rightarrow Y(B)$$

$$F_{A/B}(Y(A))^{-1} : Y(A) \rightarrow X(B)$$

onte X representa una fricativa (o una africaa) alveolar, Y una fricativa (o africaa) palato-alveolar e A e B los dialèctes (VANV e OLL). Siá, per exemple, lo cas de la fricativa /ʒ/ en VANV que se realiza /z/ en OLL :

$$F_{VANV/OLL}([(d)ʒ])^{-1} = [(d)z] \text{ e } F_{VANV/OLL}([(d)z]) = [(d)ʒ]$$

- «vesina» [ve'zino][8], «civèt» [ci'veɛ][3], «saves» ['fave][3]
- «jamai» ['dzɔmɛ][3] «gis» ['dzi][4], «astachar» [atɔtsa][11], «chalendas» [tsɔ'lɛda] [8], «imaginètz-vos» [imadzi'nevu][2]
- «laisso» [lɛ'ʃu][4], «saucisson» [sa'ʃi'ʃu][8]

b. Tractament de la <s> en finala de sillaba (còda)

La /s/ en fin de sillaba, s'es seguiá d'una oclusiva s'amüís cap a la iod o s'escafa completament en alongar la vocala precedenta :

- «estacha-la» [e:ta'tsala], «escota» [e:kuto][4]
- «èra estat» [ɛɾɔ e'ta][2]

En acòrdi daube l'abséncia de [s] en còda, la <s> morfològica, que siá marca dau plurau o morfèm verbau de la segonda persona dau singular, se pronóncia pas jamai. Sus quello sicut, lo VANV s'opausa a l'OLL e se rapròcha de las lengas gallo-romanicas.

- «sias» [sja], «fas» [fa][1], «vòles» ['vɔle][2]

La desaparicion de [s] marca dau plurau, coma s'es dejà vist precedentament dins las generalitats sus los parlars nòrd-occitans, a menat lo VANV a una reorganizacion dau vocalisme per permetre la distincion orala entre singular e plurau :

- Per las formas femeninas, lo grope finau -as se realiza [a(:)]/[ɑ(:)] en oposicion daube - a [ɔ] dau singular (dubertura e alongament de la vocala <a>) : «una femna» [ynɔ'feno] / «las femnas» [la:'fena:] [3]
- Per las formas masculinas, l'oposicion se pòt marcar per l'alongament de la vocala -o dins los articles, pronoms e adjectius (lo/los [lu]/[lu:]) o per la realizacion en [i] dau grope finau -es : «nosautres» [nu'zawtri] [10]

6. Autras consonantas finalas

Coma en VANV las obstruentas finalas se pronóncian pas jamai en finala de sillaba e que las semi-consonantas [j] e [w] se mantenen en còda (generalament daube la voacalizacion de <s>, <l>, o <lh>), las solas consonantas que pòion trapar en finala de sillaba (e doncas

de mot) son [r] e [n] mas se pronóncian pas totjorn. En realitat la <r> finala se pronóncia que dins las formas monosillabicas o si es seguíá d'una altra consonanta sos-jacentá. La nasala <n> s'auvís, ela, que si es aussí seguíá per una consonanta sos-jacentá e dins la formas monosillabicas participa pas a la nasalizacion de la vocala que precedís.

- «jorn» [dzur], «per» [per], «ventador» [vɛ̃tadu][1]
- «ren» [re][4], «vint» ['vin], «caion» [ka'ju][2]

7. Consonantas eufonicas

Lo VANV presenta locaument : *l*, *òl* e *z* eufonics.

- «ni a de-z-òmes» [niadezɔm][2]

8. Format sillabic

Lo VANV, coma los autres dialèctes nòrd-occitans, se caracterizan per un format sillabic que se sarra de lo dau francés o dau provençal en acceptar pas jamai lo segments extrasillabics. Quelo format es doncas (C₁VC₂), onte C₂ pòt pas èsser qu'una còda legitima, es a dire las consonantas [r], [n], [w], [j], [l] e [s]. Pasmimens, lo tractament nòrd-vivarés fa que [s] apareis pas jamai e que la [l] se pronóncia que dins los caires onte se vocaliza pas lo grope <lh> final.

- «mèsme temps ai vòugut saver» (mɛ)(me)(tɛ̃)(eʲ)(vɔw)(du)(sa)(ve)[1]
- «Olivièr partiguèt, tornèt venir» (ul)(iv)(jɛ)(pɔr)(ti)(gɛ)(tur)(nɛ)(ve)(ni) [2]
- «mai totjorn pas» (maʲ)(tu)(dzur)(pa) [4]
- «benlèu miuelh» (bel)(jɔm)(jø) [3]

V. Conclusion

Au nòrd-èst de l'espandí geografic occitan, la lenga dau Naut-Vivarés, qu'es presenta de la valaa dau Doç au bacin d'Anonai, entre Vaucança e Ròse es doncas una varianta dau dialècte vivaròaupenc parlat josca los Aups occitans italians. Quelo parlat caracterizat per de traits fonologics originaus, coma la tombaa d'unas consonantas oclusivas intervocalicas, patís a l'ora d'ara d'una manca de reconeissença benlèu lo mai marcat en Occitània. Alunhat daus grands fogaus de cultura occitana, isolat per la geografia montanhosa de son teraire, marcat a través son istòria per de movements de poblacion diferents que los qu'an fargat l'espaci miègjornau, lo VANV a coneissut una evolucion dialectala que lhi a bailat una identitat fòrta.

Au contacte dirècte d'una altra lenga gallo-romanica minorizaa, lo francoprovençau, lo VANV a desvolopat de formats vocalics inconeissuts dau demai de l'ensem occitan e parteja daube los dialèctes d'òil e l'arpitan d'innovacions lingüisticas comunas. Mas, e au contrari de çò que pòt s'obervar dins la zòna mai septentrionala de *Las Marchas*, la frontièra linguistica daube la lenga vesina es francha e ben delimitaa e las especificitats nòrd-vivaresas son en realitat lo resultat d'un continuúm lingüistic romanic evolutiu.

En 2017, la lenga dau Naut-Vivarés es gravament en dangièr e a despart d'unas iniciativas vitalas, dont las de l'associacion *Parlarem en Vivarés*, se merís ara en campanha onte èra encara viva i a 30 ans quand l'emission de Gerard Betton s'ausissiá sus Radiò-Vivarés. Pendant l'emission dau 28 de setembre de 1982, Noël Avenas diguèt : «*Mas mi me demando si, un còp que serem partits nosautres, si la lenga dins sa puretat partirà pas. Perque me rintro dins lo patoès coma me rintro dins una chapèla. Qu'èra la personificacion de limitas territorialas, mas qu'èra mai un sistèma de viá, de cultura que representava una partiá dau país.*» Quela trista prediccion poiriá se revelar vertadièra, se es pas pres tres ara, au nivèu politic, un engatjament fòrt e militant en favor de la defensa de la lenga.

VI. Bibliografia

Las emissions

- [1] BETTON, Gerard & REYNAUD, Lionel. *Paraulas d'òc – Parlarem*. Emission 4, 28/09/1982, Radiò-Vivarés
- [2] BETTON, Gerard e REYNAUD, Lionel. *Paraulas d'òc – Parlarem*. Emission 20, 18/01/1983, Radiò-Vivarés
- [3] BETTON, Gerard e REYNAUD, Lionel. *Paraulas d'òc – Parlarem*. Emission 41, 28/06/1983, Radiò-Vivarés
- [4] BETTON, Gerard e REYNAUD, Lionel. *Paraulas d'òc – Parlarem*. Emission 27, 08/03/1983, Radiò-Vivarés
- [5] BETTON, Gerard e REYNAUD, Lionel. *Paraulas d'òc – Parlarem*. Emission 6, 12/10/1982, Radiò-Vivarés
- [6] BETTON, Gerard e REYNAUD, Lionel. *Paraulas d'òc – Parlarem*. Emission 14, 07/12/1982, Radiò-Vivarés
- [7] BETTON, Gerard e REYNAUD, Lionel. *Paraulas d'òc – Parlarem*. Emission 56, 20/12/1983, Radiò-Vivarés
- [8] BETTON, Gerard e REYNAUD, Lionel. *Paraulas d'òc – Parlarem*. Emission 17, 28/12/1982, Radiò-Vivarés
- [9] BETTON, Gerard e REYNAUD, Lionel. *Paraulas d'òc – Parlarem*. Emission 15, 14/12/1982, Radiò-Vivarés
- [10] BETTON, Gerard e REYNAUD, Lionel. *Paraulas d'òc – Parlarem*. Emission 19, 11/01/1983, Radiò-Vivarés
- [11] BETTON, Gerard e REYNAUD, Lionel. *Paraulas d'òc – Parlarem*. Emission 16, 21/12/1982, Radiò-Vivarés

Libres & articles

- ABER, Eloi. *Lou Faust païsan*. Jean-Pierre Huguet Editeur, Saint-Julien-Molin-Molette, 2000, 156p.
- ALIBÈRT, Loís. *Grammatica occitana segon los parlars lengadocians*. Facsimil de la segonda edicion de 1976 deguda a Ramon Chatbèrt, IEO-IEC, Barcelona-Tolosa, 2000, 530 p.
- BEC, Pierre. *Manuel pratique d'occitan moderne*, Picard, 1973. ISBN 978-2-7084-0089-4)
- BEC, Pierre. *La Langue occitane*. PUF, Que sais-je ?, 1963, 128 p. ISBN 2-1303-9639-9
- BETTON, Gerdard. *Diá-me lo dins ma linga. Cronicas occitanas d'aicí e d'ailai*. Editions Dolmazon, Lo Cheilard, 2003, 128p. ISBN 978-2-9115-8445-9
- BETTON, Gerard. *Diá-me lo dins ma linga. Cronicas occitanas d'aicí e d'ailai, Tòme 2*. Anonai, Lo Revessin & Parlarem en Vivarés, 2016, 124p. ISBN. 978-2-9529900-2-8
- CHOMSKY, Noam e HALLE, Moris. *The Sound Pattern of English*. Harper & Row, New-York, 1968.
- CRÒS, Patric. *L'expression occitana ès Anonai a la fin dau sègle XX : l'emission occitana «Parlarem » sus « Radiò-Vivarés »*. Memòri de M2, Universitat Paul Valery, Montpelhièr, 2016.
- DUFAUD, Joannès. *L'Occitan nord-vivarais, région de La Louvesc*. J. Dufaud, Davesiu, 1986, 322p. ISBN 978-2-9501562-2-8.
- DUFAUD, Joannès. *Des mots à la phrase occitane*. Paralrem en Vivarés, 2004, 96 p. ISBN 2-915412-12-X.
- MARTEL Felip. *L'espandi dialectau vivarò-aupenc*. Novel temps N°21, 1983.
- LIEUTARD, Arvèi. *Phonologie et morphologie du parler occitan de Graulhet (Tarn) : structure, contenu et rôle de la syllabe*. Tesi de doctorat. Universitat de Montpelhièr III, 2000.

- SUMIEN, Domergue. *Classificacion dei dialèctes occitans*. *Linguistica Occitana* 7, 2009.

Sitis oèb

- THIBAULT, André. *Pages personnelles d'André Thibault*. Disponible sus :
<<http://andre.thibault.pagesperso-orange.fr/>>
- CRÒS, Patric e l'associacion Parlarem en Vivavrés. *Bartavèl*. Disponible sus :
<www.bartavel.com>

VII. Annèxas

Çai-jos son presentats los troços d'emissions que son eissits l'ensem daus exemples donat dins questo memòri. L'enòrme trabalh de transcripcion en grafia normalizaa es estat fait per Patric Cròs per son memòri de mastèr 2.

Las tanariàs

(Emission 4 dau 28/09/1982 mn8 sec43)

Gerard : Doncas, Noel, sias venut trabalhar ès Anonai e sias rintrat a la tanariá

Noel : Ôc-es, alòrs quand ai quitat la tèrra, bien sus, siau d'abòrd rintrat a l'usina puei l'usina que siau rintrat la promeira a sarrat e me siau retrovat de rintrar dins la tanariá qu'es bizare coma tot, benlèu[...] e en mèsme temps ai vòugut saver l'istòria de la tanariá, coma la tanariá se restèt alai en vila e çò que representava per la vila a quello moment onte se fasiá, n'i a 4 o 5 o 6 tanariàs en vila. Alòrs savo pas çò que vòles saver, çò que vòles me faire dire.

Gerard : Te vòles tot faire contar, onte as travalhat, qun atelèir era...

Noel : Ai comencçat de trabalhar a la seita.

Gerard : La seita ?

Noel : Qu'es una machina que refend la pèl dins l'espessor, qu'es a dire que d'una pèl ne'n fas doas. Alòrs lo dessús qu'era çò qu'apelavan la flor, la pèl, per ne'n far de cuer per lo dessús de las chaussuras, e puei lo dessos, quò fasiá de cuer per far de doblura, per far de gants de proteccion, per far de basanas.

Gerard : La basana qu'era lo grand davanteir ?

Noel : La basana qu'avián los maneschaus dins le temps, los cordonièrs, totos quelis que se servián d'una basana de cuer. Alòrs la pèl qu'era comptat coma trabalh e la crosta, çò qu'apelavan lo dessos, que t'era pas comptat dins lo trabalh. Quò serviá per païar la bòna dau patron. Qu'es a dire que i a tant de pèus a faire dins ton jorn e si fasiàs las crostas, las fasiàs, lo suplement, per lo patron.[...] Que t'era pas comptat sus ta jorna. Qu'era per païar la bòna.

Gerard : A ben, qu'era pas mau quò ! [...]

Noel : Ai auvit parlar, n'i a pas ben de temps que n'i a de monde d'aicí en vila que s'ocupan d'archeologia qu'avián trovat de rèstas de tanariàs daus Romans [...] Tanavan, d'aquelo moment daube de graissas e daube d'urina.

Gerard : D'urina ? Mès d'urina de persònas, de bestias ?

Noel : N'importe, ne'n faliá tanspèt per desgraiassar [...] e puei après tanavan daube de plantas [...]. Mès si se trove iuera de restas de tanariàs dins las ruinas, me ne'n savo pas bien que quò sièse veraiament roman. Perque totas las grandas maisons davant la revolucion fasián tot. Produsián lo chanvre per los abits e produsián mai lo cuer que n'avian besunh, per los chavaus. E fau apeitar 1830 per que n'i aie la promeira tanariá veraiament organisaa per lo paire Meyzonnier en vila e 1832 per la tanariá Combe.[...]

Lo capucin

(Emission 6 dau 12/10/1982 mn50)

D'auvir sus <http://bartavel.com/radiovivares.html>

Dins lo temps, que savètz, n'i aviá gis de veitura, qu'era pas coma iuera. N'i aviá un bon paire capucin que ramassava los sòus dins la *paroisse* per l'evesque Puei aviá traficant d'ès La Lauvesc, d'ès Satiliu, d'ès Praèus, d'ès Quintenas, d'ès Sant Roman, puei s'en tornava per lo Mahun, ès saves que l'amont ès Sant Sanflorio li bevan de bons canons. E savo pas çò que li avián fait mas que lo paure òme se'n va en chantant per los bòsc. Quand arriva l'amont au còl daus Grands los *voleurs* i tomban dessus

E te l'emponhan, mas coma qu'era un òme que discutava bien, que prechava bien, lhòrs conta quauquas petitas bestisas quò lo fasiá bien rire e l'enmenan ès elis

Quand son arrivats savo pas d'onte dau costat de las Chalaviás, un país un brison sauvatge, que l'i veián ren, lo fan rintrar dins una caverna, e quò n'i sentiá bon aquí dedins, diso qu'aquò,

I a una dinda qu'era en trin de rostir sus una bròcha e quò sentiá bon. Enfin basta, elo començava de dire, vau faire totjorn un bon sopar si me gardan, per los sòus de l'evesque

tant pis mas que me laissen en viá. Mas qu'èra pas quò.

Tot d'un còp mettan la dinda sus la table e lo chèf daus bandits li ditz « Iuera qu'es finit de rire, çò que faretz a quela bèstia, nosautres vos zò farem ». E quela dinda l'èra sus lo ventre e un curat pòt pas donar la benediccion a quauqu'un qu'es cojat sus lo ventre, quò se fai pas, alòrs la vira d'ès l'abochon e quí dau costa de la coa, te veguèt sortir una sauça, una genta sauça jauna. Comença de faire lo sinha de cròtz, lèva la testa en l'èr e ditz : « *Merci Seigneur* » e te rintra son dèt quí dessos la coa, lo tòrna sortir daube questa genta sauça jauna puei lo lica. Rapelètz-vos bien çò qu'aviá dit lo chèf daus *voleurs* : « çò que faretz a quela bèstia, vos zò farem ».

E ben n'i a pas un que zò vòuguèt faire, sortiguèran tots per degueular e elo se sauvèt daube son chavalh e son aur.

Peiras de venen, peiras de fodre

(Emission 14 dau 07/12/1982 mn33)

Es nosautres en montanha, mon paire aviá de peiras de venen, que fasiá trempar vint-quatre oras, quarante vut oras, e lòrsqu'un serpent o una vipèra picava una bestia, metiá un pauc d'aiga, fretava quel' aiga sus la plaia. Quò desenflava e la bestia dins un jorn o dos èra garida.[...]

La peira de venen. I aviá plusiurs peiras, i a la peira de venen per lo serpents, i a la peira de la fodre, la peira dei grapaus.[...]

Quelas peiras, quò veniá daus *ancètres*, daus ancians dins la familha.

Lo canard

(Emission 15 dau 14/12/1982)

Jorgi de Sant Julian dins la Vaucança nos conta una istòria de canard. D'auvir sus <http://bartavel.com/radiovivares.html>

Èra un còp, qu'èra pendant la guèrra, e savètz ben, trovàvam pas totjorn per minjar. E puei n'i aviá dos, achaptèran un canard, trovèran a achaptar un canard sus una plaça. E l'achaptèran que. E, per le passar dins lo trin, qu'èra pas comode : povián pas metar quò dins un paneir, que se veiá. E puei n'i a un que diguèt a l'autre : meta-le dins tas braias, e vequí partits. La braia se trovèt badaa e le canard sortiguèt la testa. E puei davant, davant quau canard i a una femna qu'aviá trovat una testa de salada. Puei quau putan de canard, comprenes, amava bien la salada, minjava la testa de salada. E quela femna se virèt e diguèt : « Ô, mon Dieu, n'ai vegut de lonjas e de cortas mès n'ai gis vegut que minjan la salada encara »

La fèrma de la Charossa

(Emission 17 dau 28/12/1982)

Dempuei qu'alai faguèran passar la rota, lo tracòl de la Charossa es plen de monde que venan la diumenja o pendant las vacances daube lhòrs veituras per eissublar la vila e le trabalh de la setmana. L'òm prend le temps, prenant un bon còp d'air, picanicant en familha, joant a las bolas sans s'escartar de la rota per paur de se pèdre. Quò fai un tropèl d'autòs de totas colurs, de brut, de papèirs gras e de Francès meians.

L'ivèrn, la nèuja acaça lo caireforç e se placa contra la cròtz de fèrre e son Criste colorat. Le selenci e la solituda tornan prendre lhòrs dreits e porràs creire un momento que siàs tornat seissanta ans en detrès quora mas qu'un chamin reliava quau caire perdut d'Ardecha ès Vanòsc, Moniteir, d'un latz, aus Setons de l'autre, costat Nauta-Leira.

E pasmens, passat un temps, la Charossa seguèt abitaa ivèrn coma estiu. Qui conèis l'existéncia d'aquela fèrma en ruinas un pauc plus bas, a dos cents mètres dau tracòl ?

Qui que fai attentcion a n'aquela maison iuera esbolhaa ? De sapinons an brotat de pertot sus le plancheir, un suoc o un arier a picat sas arpias dins lo còs de la bastissa. Lo caire dau fèc se reconeis per una tralha neira montant vèrs çò que seguèt lo cuvert e rai lo solelh per dessus tot aquò. Le present es aici e las peiras talhaas per los òmes an tornat dins una eternitat minerala d'ontè sortiguèran un eliuç de temps per gotar la viá e la chalur umana.

[...] A dotze cent metres de naut, en plen ivèrn luenh de tot vilatge, qu'es per los petits que

la viá fuguèt la plus amera, la plus pesanta, quela que ne'n patiguèt le mai, qu'es nostra grand-maire qu'alai viupuguèt. Loquin daus toristes que se venan sorellhar a aquele endreit sap lo drame obscur que se joèt autras fes a quauques pas de elo dins las montanha e l'ivern d'Ardecha ?

Quela qu'apelam iuera grand-maire aviá a quela epòca ditz-vut ans e cinc fraire e sèrres e li faupuguèt veire merir sos sos uelhs son paire, sa maire e la sorreta que veniá de naissèr

Quela istòria, quant de còps nos l'a pas racontaa.

E nosautres, pendolats a sas bochas, escotant dire que las veiaas d'un autre temps daube lo mesme air naturau [...]

Es assetaa l'eschina contra la fenestra e le passat se bòta a revivre.

Pasmens i a pas que de mauvès sovenirs que lhi tornan dins la testa quand pensa a sa joinessa, au contrari. La Charossa, alèra, èra pas, coma iuera, cuverta de la sapineiras qu'acaçan lo Vivarés de'n Naut coma un linçòl vèrd sombre, escondent d'aici, d'ailai le cadavre d'una fèrma o d'una granja

A son laides d'aquelas bona terras, d'aquelas òchas e quelos gentis brotiaus plantats en raias saraas de petits sapinos que pareissan minjar coma una armaa de vesons. Non, avant la guèrra, la promeira, quello caire èran de prats, de grands pasturians onte fasiá bon, nos a afortit la grand-maire, 'nar parar las vachas

Veiquià l'un de sos melhurs sosvenirs. Davalava sus Begueir, dau latz de la Vaucança, en faça de Chirat Blanc e dau suc dau Van, mas la pendoleira aila èra un pauc granda, fasiá montat son tropèl josc'au tracòl tot pròche. Lai, rencontraa las amías, venuàs, elas mesmas, daube lhòrs vachas, de la fèrmas vesinas e josc'amont, se'n anavan vès lo suc dau Pau, qu'èra un grand prat a quela epòca, e pas encara quelos bòsc que l'escondan dempuei la Charossa e montavan josc'au pè dau mont Pifaràs, ès Celarièir, qu'es la maison la plus nauta daus entòrns. Puei davalava a la fèrma de la Bruieiras. D'autres còps, filhas e vachas prenián la Sèt Esclausas per nar d'ès Clavas sus le viòlet que fila dins le cròs e l'en aviá de troitas dins le gorg d'aiga clara. O modavan vès le Mont Feltin sus la nauta plana que s'apelava le Platon dau Burre e d'onte poian veire lo Puei dau Velai sus una linha bleva de nèulas,

Tot le monde s'assetava, e se'n disiá, e se'n risiá. Dau temps que las vachas minjavan lhòr èrba daube lhòrs gringinhòlas au detrès, sufisiá qu'una de las filhas sortiguèsse de sa pòcha un armonicà per acompanhar los chants e las danças. Quitavan los esclòps e dançavan.

Dançavan de borreias sus de paraulas simplatonas, de refranhs tot simples en patois d'Ardecha e de Nauta-Leira mesclats. E qu'èran : « Le chin, le chat montèran sus la taula » o « Ma maira n'aviá qu'una dent » o « Planta tos inhons ma jardineira ». La grand-maire, lhi ariva d'eissublar plen de veiaas, mas quelos èrs de sa joinèssa, los a pas perduts de sa memòria. Lhi retòrnan sus las bochas coma si qu'èra ièr que los chantava dins le solelh de la montanha, au mei daus balais e de la chalaias.

Parar las bèstias, èra a pèna un trabalh, èra lhòr obratge sur de las vacanças e daus jorns sans escòla o davant l'atge de l'escòla. A l'escòla, poa, lais faupuguèt 'nar. Sos parents la davalèran ès Monistèir, que la Charossa se trova sus quela comuna e la botèran en pension ès las sèrras. Qu'es lai qu'aprenguèt a parlar francés que n'aviá auvit que quauques mòts jusca'lèra a la messa au sermon, e encara èra pas d'assurat que fuguèsse de francés mai que de latin. Lai demorèt josca catòrze ans. Le paire e la maire la venián veire la diumenja e fasián per quò los setze quilometres, d'anar retorn, a pè. O montava ela-mesma avant de tornar davalalar daube son paneiron plen de bonas veiaas per la setmana.

« La promeira sèrra qu'agui coma mestrèssa èra pas meschanta mas beviá coma un coflant. De còps, quand aviá tròp begut e aviá sòem levava lo cuvercèl de son burèu per s'escondre de sa classa e dermiá, la testa dins son bras. Quand lo miron èra endermit, ne'n poiètz creire que las murgas dançavan. Mas la sèrra que prenguèt sa plaça èra pas de la mesma aiga, o dau mesme vin ! S'apelava la sèrra Astic, e quò lhi anava coma un gant, que siàs sus que nos asticava. -M'apelo pas Manivèla, que zò disiá, me farètz pas virar.- E las reglas de rintrar dins la dança quand las lessons, las preieras èran pas saupuàs, nos fasián sonar las aurelhas en joant de violon dessus. Nostres dets ne'n venian neirs quand nos conhava. A saviam tots los evangèlis per cuer e faliá pas tròp mesclar son francés daube de mots patois. »

Son plus dur èra de veire son joine fraire, que ela èra l'ainaa, escós coma de blat quand saviá pas sa leiçon. E etant petit , pareis que compreniá ren a l'escòla. Amava miuelh córrer los rius per peschar de peissons o los bòsc per amassar de champanhons. En apeitant que venguèsse un famós furgaire de campanha, èra la bèstia neira de la mauvèsa sèrra que le batiá tot le jorn e tots los jorns. Nostra grand-maire l'en aïssiá encara quela mauvèsa sèrre.

Après l'escòla, quò seguèt l'usina. Lo mendre vilatge de Nauta-Leira o d'Ardecha de'n Naut aviá son usina, filatura o tissatge. Ela, anèt trabalhar quauques temps a la fabrica de Clavàs. Una maison de talha granda, tota en peiras e en bricas, la darreira au fons dau vilatge, que montava a la Charossa per la Set Esclausas. L'aiga que veniá dau riu dins un biau fasiá virar las machinas. Los fius que l'usina fasiá èran mandats a Riutòrç, le centre d'aquela petita

region. Mas ela lai demorèt pas de temps a quel endroit, lhi falièt una mei-ora per lai 'nar, per tots los temps. Se soveniá encara pasmens que las ovrieiras ofrissián promeir lhor trabalh au Bon Dieu avant de le bailar au patron, que quau d'aquí lhor fasiá dire la preiera davant d'entamenar l'ovratge

E los jorns passèran, las jòias, las penas, e i aviá de duras sasons. Faliá trabalhar dur l'estiu, patir l'ivèrn dins la nèuja que començava, de fès que i a, a tombar en octòbre, apeitar de còps josc'en avril qu'aguèsse fenit de fondre. A d'aquels ivèrns ! Un mètre o mai de nèuja dins los champs, de conheiras de tres mètres e mas que d'esclòps per marchar sus los chamins, gis d'esquis ! Marchavan daube de bonas chaucètas dedins, qu'es verai, anavan pas vite, patissián per botar una chamba davant l'autra. Faliá fonsar le pè, tirar sus sa pata, s'apuiar sus son pè, puei tornar començar daube l'autra. Mas que le paire aviá de bòtas que montavan naut. Faut dire qu'èra elo que corriá sus las rotas quand èra besuenh de quauqua veiaa, pas grand veiaa lo plus sovent, que la fèrma se sufisiá. L'ivèrn veniá jamai parelh. Promeir bufava l'aura, ploviá, començava de bresicar e quò s'achabava per de nèuja sarraa d'oras de temps. Le lendeman, los abres, la tèrra, tot èra blanc sos lo solelh. O la nèuja veniá après longtemps de freid, flocons picants que volam coma d'alauvas, d'augèus tots petits e quò finissiá per siberar.

Ela aviá ditz e vut ans quand arrivèt le fameus ivèrn que la deviá marcar tota sa viá. Dins le temps los enfants naissián coma los ueus espelissan. La femnas passavan lhor paura viá en grossèssas quasi permananta. Savián quasiment pas çò qu'èra qu'estre voidas, plus pròchas per quò de la fèias que paravan que daus òmes que nurissián.

La reire grand-maire, la maire de la grand-maire, èra d'aquelas femnas totjorn plènas e ne'n deviá merir, la paura. Aviá dejà agut tres garçons e cinc filhas. L'una, la segonda, que la disián Josefina, que veniá après la grand-maire meriguèt a cinc jorns d'atge, l'autra, una altra Josefina, viupuguèt pas mai de dotze jorns. Qu'èra coma quò. Beucòp de naissenças e beucòp d'enfants mòrts. L'ivèrn d'aquel an 1919 s'anonciava dur. Aviá nèuja tuest, fin novembre tot èra cuvert de blanc. Las cojas per lo novième enfant se presentavan mau. La maire aviá de fièure, de dolors, l'an sarrat son ventre onte aviá de tòrchas. Son front èra plen de suòr. L'acojament aprochava. Le paire anèt a pè quèrre la saja-femna ès Marlhès dins la Leira, onte disián que n'i aviá una de bona. Près de vint quilomètres dins la burla e la sibera e tant per tornar. La petita naissiguèt lo ditz-e-vut de decembre. Quand la saja-femna se seguèt revirar vès ela, la familha se retrovèt solèta. Mas la maire anava pas miuelh e l'enfant èra totjorn malaut, respirava tot fiurós, semblava qu'aviá de mau a bofar l'èr e qu'anava

passar a tot moment. Lo paire èra pas plus valhent, que sa corsa ès Marlhès aviá guechit. La petita, coma se portava de mai en mai mau, qu'èra pas encara batesjaa e que riscava la mòrt, aviá mas ditz jorns quand seguèt decidat que la faliá portar batesjar ès Moniteir, tant que merir. Seguèran envelopats, acaçats de lana e de tot çò que se poguèt rencontrer de chaud. Nostra grand-maire modèt au vilatge daube una vesina de Begueir, la filheta dins los braç e los esclòps dins la nèuja.

Mas a la meitat dau chamin, la petita filha lhor semblèt merir per de bon. Era tota rotja e sufocava coma si quauqua veiaa l'estranhava. Près d'una font, èra la cròtz de Font-Peteira. Qu'es 'lai que la paureta seguèt batesjaa a la vai-vite, coma si receviá l'estrèma-onccion plustuet que le baptema. « *Je te baptise au nom du Père...* » Las preieiras se fasián en francés, que lo Bon Dieu coneis mas quela lenga, coneis pas le patois, le bon Dieu. E los mots se despachavan e s'entrablavan sus las bochas de la grand-maire per faire plus vite que la mòrt. Coma la sereta respirava encara, lo viatge repuèt. Ès Moniteir, le curat lhor diguèt qu'avián ben fait de davalat, apondiguèt quauquas preieiras de mai dins sa cura ben chaufaa e tot le monde tornèt rapir ès la Charossa, accompagnant la novèla petita filha de Dieu. Quela d'aquí deviá merir, malurosament, le lendeman vint-e-un de decembre après una corta passaa sus nòstra tèrra. Coma èra genta, pasmens. A la maire que se poviá totjorn pas levar, lhi diguèran pas que sa filha èra mòrta e quand aduguèran la petita boita per la botar dedins, la faupuguèt escondre e le petit còs elo mai.

Si aviá sauput la veritat ! L'entèrrament se faguèt sos un ciau gris. Las clochas que sonavan le defalhiment coma un cuer que bat, la caissoneta dins la pòta freida au mei de la nèuja, las orasons que montavan ensordament daus fons de la peitrinas e quò seguèt tot. le paire e sos enfants ploravan dins lo cementèri darreir la gleisa. Puei, lai faupuguèt montar un còp de mai, entorats de quauques amics o vesins a la maison onte la maire se merissiá. Tornèt nèujar, la coisina èra freida coma un cròs, le fèc arrivava pas a la rechaufar au mitan de la sibera. Le freid, la nueit, le dòl, la maladiá, qunas tristas Chalendas passèran quela annaa. Lo sovenir de la petita mòrta qu'èra coma lhor Jesus a elos. Una preieira e una iranja per marcar le còp, quò seguèt las chalendas d'aquela annaa.

Le paire, veiant que la femna tracolava sans que poguèssen ren faire per la retenir, qu'èra en plen *délire*, chaucèt un vèspre sas bòtas de cuèr e filèt sus Vanòsc a ditz quilometres plus bas, le plus pròche vilatge qu'aguèsse un medecin. Davalèt dins la burla, sus de mauvès chamins en foessant jusc'aus genolhs, chalant dins la nèuja frèscha que se cuchonava en conheiras. Escondut, possot, passèt davant quelas maisons sans s'arestar. A d'endroits, l'aura, qu'aviá

bofat la nèuja, aviá descubert la tèrra jalaa e laissat viure de coleiras de glaç onte s'escolanchèt mai que d'un còp. Pasmens le paire, sas marchas dins la montanha, ès Marlhes, o vès Moniteir, l'avián fatigat, arialava dempuei de jorns de temps, fuguèt un òme guechit que pichèt a la pòrta dau doctor Coron. Un veire d'aigardent a beure, fau montar pasmens. E rapís que rapirà, uerosament qu'aviá le doctor per aidar a avançar de temps en temps, que s'entrablava de fatiga. Èra tos esbafat. Quand seguèt a la Charossa, marchava quasi a quatre pautons, aguèt la possuá, e mai èra plus mau que sa femna. E òc, quò seguèt elo que meriguèt lo promèir, le 30 de decembre.

Èra mòrt d'aver tròp batalhar contra la nèuja, lo mauvès temps e la nueit. Seguèt lo mens fòrt. La natura, qu'es sans *pitié*, l'aviá eschampelhat jusc'au bot. L'aviá afanar son pan dins sa viá, quel òme. Sa femna lo seguèt vite, deviá merir le lendeman, la velha de l'an nòve. Doas mòrts, quasi d'un còp. Après quela de lhòr petita sèrre, la mòrt de lhòrs parents, quò fasiá beucòp, per tant de joines enfants que l'ainaa aviá pas vint ans. Los dos còs seguèran botats dins la pòta rebadaa e se poguèt veire un moment tres caissas, la petita filha e los parents, quasi una familia, que se'n anava a la fès

Triste jorn de l'an. Los enfants reçaupuguèran per estrennas la presence daus vesins e de tota la familia que s'èra adusá. Faliá faire quauqua veiaa, los plaçar quauqua part quelos petits. Se decidèt qu'anirían viure ès Vanòsc. E lai que travalharia la filha ainaa per acivar los plus joines. Un tutuer seguèt nomat, un oncle dau costat de la maire e que fasiá le païsan au-dessus de Riutorç. A, elo, èra un coflant que beviá tot l'argent, tota la pension que lhi bailavan per los enfants. Uerosament que la grand-maire aguèt la prudència de tot notar, de tot escrire de tot comptar çò que devián receure. Que tot anava dins sa pòcha, a elo, e de sa pòcha a son gamalhon. Quela chifata meriguèt quauques ans plus tard, dau tren que lhi passèt dessus, un jorn qu'èra fiule, sus la viá ferraa de Riutorç e Duneiras. Quand la granda sèrre anèt ès sa tanta quèrre l'argent que son òme deviá a la petite familia, la paura femna dau coflant tombèt de naut en decuvrissant tot l'argent que se'n èra anat en vin. Mas prometiguèt de zò rendre tot, e zò rendiguèt tot, a chaa pauc. D'aqueu temps los orfalins s'èran instalats ès Vanòsc onte loiavan una petit apartament. Lhor sèrre travalhava a l'usina de tissatge daus Cluseus e la viá reprenguèt, l'escòla per los petits, l'usina per la granda. Qu'es ès Vanòsc, qu'un jorn de vòga, en dançant, la grand-maire rencontrèt le grand-paire qu'èra de Sant-Julhan. Elo amèt quela filha de vint ans qu'èra quasi coma maire d'una familia nombrosa e quand la marièt prenguèt daube elo tots sos fraires e totas sas sèras dins sa maison. Mas, quò, qu'es una outra istòria. E le temps a passat. Abandonnaa, la maison de la Charossa, bastuá de la plèva, de la nèuja e de l'aura, tota esbarnassaa, s'es esbolhaa a

chaa peira. Finalament, per la bona rota que 'lai passa iuera, veretz quau vestitge que demora solet d'una fèrma autras fes viva. E los òmes, maluerosament, coma las maisons, vielhissan. Ainsí va de totas veiaas en Ardèche e alhur.

A la mina

(Emission 19 dau 11/01/1983 mn5 sec40)

Sio naissut a Flordon sus la comuna dau Mas de Tença, ès Le Mas.[...] Le petit vilatge s'apela Flordon, [...] qu'es sus la rota entre Sant-Bonet e Tença.

- Vòstra familha èra de la Nauta-Lèira ? Vòstre paire, m'aviátz dit ?

- Era sortit dès Montregard.[...]

- E siètz anat a l'escòla ès Le Mas ?

- Es Le Mas e ès Los Hostes. Los Hostes qu'es un petit vilatge que fai partiá de la comuna dau Mas,[...] i aviá una escòla. I aviá una usina en bas... E pus après doncas, coma èram pas riches, mon paire a davalat aquí dins la Loira, au Chambon Feugerolle.

- E si nos parlàvatz un pauc de l'escòla ? Coma aquò se passava ?[...]

- A l'escòla parlàvam francès, a la maison parlàvam mas patois. [...] Lais anàvam pas de temps. A la prima, doncas au mes de Mai per aquí, los parents nos loiàvam per anar sonhar las vachas josca après la Totsants. Doncas aviam pas tròp d'escòla. Çò qu'apreniam dins l'ivern, quand tornàvam ne'n saviam pas mai per çò que qu'èra eissublat. Ma familha èra pas richa.

- Après siètz partits e avètz arrestat la ferma, perquè ?

- Per çò que aviam mas doas vachas a la maison e per faire viure tant de petits... èram quand mèsme quatre !

[...]Mon paire fasiá ben un pauc lo petit marchand de motons, mas aquò ganhava pas gròssa veiaa. Alòrs après, aviam un oncle que demorava dins la Loira, au Chambon Feugerolle, diguèt a mon paire : "Té, se vòles ièu laissa ma ferma, se vòles ma plaça te la bailo e tos petits, diras que son bons, (ieü avió tretze ans, tretze ans e un mes) los plaçaràs a la mina. Doncas, quand es que davalèram, nos menèran tot de seguida a la mina e nos embauchèt qué.

A tretze ans, doncas.

[...]

Ai trabalhá a la mina de Baraudeira, *La Béraudière*, ça faisait partie du groupe *Ricamarie*.

- E vos sovenètz de vòstra promèira paia ?

- O la promèira paia... Ai tochat la dimèia jorna de Senta-Barba, la Senta-Barba lo 4 decembre, *on nous donnait une demi-journée et cette demi-journée on a touché, je crois, 5 francs. Mon frère 5 francs.... alors ma pauvre mère, on n'était pas riches, elle a pris la demi-journée de Sainte-Barbe du père et des deux enfants, elle a été acheter un bon bouelli, on a mangé ce bouelli mon vieux ! que y avait longtemps qu'on n'en avait point mangé !*

- E aquò fasiá la paia dau paire e daus dos garçons.

- Oui, parce que... le joine èra encara tròp joine, aviá pas tretze ans, aviá mas vonze ans. Chaliá aver 13 ans per rintrar dins la mina. En 1924 chaliá aver 13 ans per rintrar dins la mina.

- E la viá ? Que fasiatz aquí dedins ?

- Defòra, me bailèran un chavallh per començar e saviau pas bien coma lo... n'aviau paur un pauc. E pus aquò venguèt, e me'n bailèran dos, una cobla, un davant l'autre. E pus après demorèro aquí dos ans, defòra, e pus demandèro a davalare dedins.

- E me disiatz que per començar qu'èra dur. Eratz pas tròp bien abilhats.

- O ! Qu'èra dur, òc ! Nosautres aviam una paire de talòs, aqueles talòs qu'èra de galòchas, de galòchas montentats. Apelavam aquò de talòs, qu'èra de semelas de bosc aube de cuer, bien sur qu'èram pas riches.

- E qu'èra la mina que vos los bailava ?

- O nòn, nòn, nòn... ò la mina nos bailava ren dau tot ! Los talòs qu'èra la maire e lo paire.

[...] Qu'èra dur, mas pus après aquò se fai tot sol...

- N'avètz plorat, m'avètz dit.

- O ! Ai tant plorat, ò òc ! tant plorat !

- E lo monde se fotián un pauc de vos mai ?

- Quand es que davalavam de la *Haute-Loire* nos apelavam los "canhats", los "blancs", los "carlòts"... e nosautres aquò nos fasiá pas bien plasir bien sur, per çò que nosautres disiam

« sièm pas desgordits coma los autres ». Mas èram pas plus bèstias que elos ! E pus après bien sur, povian ben dire çò que volián, nos sièm desfenduts. [...]

Après, quand es que davalèro dedins, anèro dins los plans, menavo de *treuils* e doncas anèro trabalhar daube d'ovriers. *Après, quand on travaille avec de bons ouvriers, on devient ouvrier.*[...]

Nosautres en 1928 èram dins lo bassin de la Loira, tota la Loira, 28000 mineurs. *Maintenant il en reste 200 peut-être...c'est fini.*

Je suis descendu, j'avais 15, 16 ans, 15 ans et demi par là, je me rappelle pas bien.

- Coma aquò se passava, per davalar, vos disián qu'es lo moment, siètz pron viuelh per davalar dins la mina ?

- Ben, qu'èra nosautres que ganhavam mai ! [...]

Dins lo trabalh èram dos associats, aviás tant de benas a faire, per exemple 20 e quauquenas a faire e tochavas una prima a chasque bena que fasiás en plus.

Per començar, començavas daube un ovrier plus ancian.[...] Tot lo trabalh se fasiá a la man, avián de martèls-*piqueurs* mas pas de podra, tiravan pas la podra per çò que qu'èra dangeirós, i aviá de grison, auriá pogut explosar, qué. Tot se fasiá au martèl-*piqueur* o au pic. Cò qu'èra pas dur o fasiás au pic, çò qu'èra tròp dur o fasiás au martèl-*piqueur*.

N'i aviá un que picava dins lo fons e l'autre charjava la bena. Lo mètstre-ovrier arrachava lo charbon e lo manòvra, coma ièu quand ai debutat, charjava lo charbon.

- E tot aquò a la pala ?

- A la pala ! E me'n rapelo totjorn apelavam aquò "lo jornal", una granda pala ! Chaliá a pauc près trenta doas ò trenta tres palas per remplir una bena. Las contavam. Chaliá bien remplir per çò que la bena fasiá 500 quilòs. Me rapelo qu'un còp... plusiwers còps, doblavam nòstra jorna !

Mas un còp, aube un nomat Sanhal, l'apelavam mas "le Palhon", qu'èra un còstaud! aviam charjat tots dos 56 benas de 500 quilòs !

- Aviatz doncas, dins la jorna, charjat 28 tonas de charbon a la pala !

- Tot sol !

- E aquò paiava bien au mens ? Aviatz de primas ?

- Aquò paiava, òc ! Aquò fasiá mai de sòus e quand es que anavas a la paia, avisavas vite la ficha, i aviá una genta paia, aquò fasiá bien. [...]

A n'aquela epòca aviau 20 ans, èro a Morambert, a *Puit Pijot*. *D'habitude quand on faisait un puit il portait le nom du directeur des mines. A ce moment c'était Monsieur Pijot, il portait son nom.*[...]

E fasiatz *équipe* ? Coma se passava ?

E ben fasiam le pòste dau matin, le pòste d'après-miegjorn e le pòste de nueit. Qu'èra los tres-vut

Lo mars gras

(Emission 16 dau 21/12/1982, mn36 sec49)

Gerard : « Regis, per lo mars gras n'avètz de sovenirs de çò que se fasiá dins lo temps? »

Regis: « Es Rochapaura nos mascavam, preniam un car, montavam ès Sant-Peire, anavam faire le bal per los patelens josc amont, fasiam le bal puei tornavam filar »

Gerard : « Noel, dins tos sovenirs, lo carnavau, se fasiá tot aquò per aquí ? »

Noel : « *C'est-à-dire que*, nosautres, aici en bas, aviam pas autant de temps coma los montanheirs per nos amuser, compren, quand veniá lo mars-gras, e ben n'i a dejà totas las vinhas a poar e ... se fasiá tantspèt aus vilatges mès, a part los conscrits que passavan per lo mès de mai, lo mars gras, aviam pas lo temps de lo faire, aviam pas lo temps de nos amuser coma los montanheirs, per çò que, te diso ben, qu'èra : « poa tuest, poa tard, ren vau la poiaa de mars »... »

Regis: « Tandis que nosautres aviam bien le temps »

Noel : « I aviá plus de travalh a la montanha »

Regis: « O nò i aviá ren a faire, èrem en trin de nos distraire,..., lo bòsc, ...,tantspèt lo bòsc mas si n'i aviá de nèu lo fasiam pas. »

Noel : « Nosautres, faliá faire de paus quand n'i aviá pas de bòscs, quand i a pas a poar la vinha fau faire de paus per l'astachar. »

Gerard : « N'i a qu'an de sovenirs de carnavau ?... »

Noel : « En vila, per exemple, en vila, dins lo temps, lo carnavau se fasiá, èra marcat per çò que los patrons bailavan l'après-dinnar. E La Mura, creio, La Mura, prestavan los chavaus aus charbonièrs puei garnissavan, quò fasiá de chars. Tot le monde èran mascats. Tot le monde se mascavan e quò dançava tota l'après-dinnar dau mars-gras. »

Gerard : « Ès La Mura disiàs ? » (1)

Noel : « La Mura qu'èra los marchands de chavaus, çai onte teniá Rabier, n'i aviá combien de chavaus ? N'i aviá vint e un, vint e dos chavaus...Chareian daube de charetas... »

Gerard : « Qu'èran de sovenirs de vès Anonai ? »

Noel : « Quò qu'es de vès Anonai, òc. Mes lo mars gras èra marcat. »

Gerard : « Los gamins se mascavan totjorn en vila, ai totjorn vegut trainar de petits dins las ruas d'ès Anonai, dins la vila mas savo pas si i aviá una tradicion de carnavau. »

Noel : « N'i aviá una tradicion per çò qu'èran tots mascats. Per exemple los blanchièrs, (los megissiers), defilavan daube un davantèir blanc a través la vila. Los charbonièrs se machuravan la figura per pas chamjar.

Tot lo monde èran afòra, mascats, que dançavan dins totas las plaças. Qu'es una costuma que s'es perduá mès la vila marcava miuelh, si vòles, aici en bas, marcava miuelh lo carnavau que la campanha daus environs, per çò que avián pas lo temps. »

Gerard : « Qu'èra benlèu una bòna fèsta de la vila lo carnaval, creio. »

Noel : « Nò creio pas, mès en vila quò qu'es que n'i en aviá sustot l'ivèrn 'quí. N'i a ben de monde que descendián de La Lauvesc, de Sant-Bonèt e de la Vaucança, que los apelavan las irondeles que tornavan montar en naut per Nòstra-Dama »

Gerard : « Venián trabalhar l'ivèrn »

Noel : « Venián trabalhar l'ivèrn, donc lhi faliá una fèsta e quò lhi rapelava lo país. »

Gerard : « Mès n'i a de país onte la tradicion de carnavau qu'es bien plus..., ès Romans, n'i a un qu'as escrit un libre, s'apela Leroy Ladurie, mès dau costat de nosautres qu'èra benlèu un pauc plus *sévère*, sembla pas qu'i aguèsse de festas coma aquò. »

Noel : « Ben l'Ardecha, l'Ardecha es copaa d'abòrd per çò que n'i a plusiurs tradicions.

Si volès tota la montanha catolica a gardat las ancianas tradicions de dins lo temps, e s'amusavan miuelh, mas si passas dau costat de Sant Agreve, que passas Devesset quand

arrivas en país uganand, alòrs 'quí las fèstas n'i a plus, que dançava pas, que fasián pas de fèstas e miuelh descendes, miuelh trovas de tradicions de carnaval, lo monde s'amusan miuelh d'en bas de l'Ardecha que nosautres, qu'es miuelh *austère de notre coin*. »

Gerard : « Qu'es çò que me semblava »

Noel : « E si montas d'ès Sant Bonèt, Sant Andre, quò s'amusèt encara, mes si montas ès Sant Agreve, dins lo temps entre los Mòmiens e puei los... »

Gerard : « Coma disiàs ? los Mòmiens ? »

Noel : « Los *Darbystes* »

Gerard : « Los *Darbystes* , òc »

Noel : « Fasián pas de fèstas, elis »

...

...

Noel (1ora mn1) : « En Provença se fa encara lo procès de Caramantran, avant que de le brusclar sus la plaça, e dins lo procès se parla un pauc de tot, de politica, de religion. Qu'es l'occasion de parlar de tot çò que plais pas »

(1) La Mura èra una empresa dins una chaireira d'Anonai que fasiá merchant de charbon.

Olivièr de Serres e la sea

(Emission 20 dau 18/01/1983 mn5 sec53)

La sea tenguèt una granda plaça dins l'economiá d'Ardecha e de totas las Cevenas.

Noel nos conta coma Olivièr de Serres aduguèt los manhons au país e nos parla de la produccion de la sea

Quò se passa au moment de las guèrras de religion. En aquel moment n'i a de-z-òmes que pensavan de trovar en França lo meian de sortir de la misèria e d'aidar los autres. [...]

Tot d'abòrd, Olivièr qu'èra pas un païsan, qu'èra lo garçon dau merchant de draps de

Villanòva de Berg e son paire èra estat tuat a la guèrra pendant las guèrras de religion e Olivèr, son fraire Joan l'aviá emmenat per faire sos estudís savo pas d'onte. Tot çò que l'òm sap qu'es qu'aviá fait de letras, qu'aviá fait de dreit, qu'aviá fait un brison de medecina.

E puei un jorn, a l'escòla, coma fan los joines d'encuei, qu'es que quò data pas d'encuei que los joines fotan le camp de l'escòla, Olivèr partiguèt, tornèt venir a Villanòva de Berg.

Benlèu ben que los gentes uelhs de Margarita d'Arcons lo tornavan rapelar au país ! Doncàs Olivèr tornèt trabalhar daube sa maire e quauques temps après, i a la granda ferma dau Pradèl que se trovèt a vendre, qu'es un domeni de 100 ectares e Olivèr qu'aviá totjorn pensat de trabalhar la tèrra vendèt tot çò qu'aviá eretat de son paire per achaptar quello domeni. L'achaptèt e puei, coma coneissiá ren a la tèrra, n'i aviá metat çò qu'apelam un meitaièr encuei, que s'apelava Ranc que l'i a apres a desgrossir lo trabalh. Mès Olivèr, qu'èra un òme que veiatjava beucòp, que bien sovent descendia a Nimes per la feira, a Bèucaire, un pauc pertot. E a Nimes aviá vegut un arbre, un arbre que se-disan la fuelha serviá a elevar los verms a soie.

Vos dire que qu'es elo qu'a adut lo verm a soie en França, vos diriau una gròssa messonja, per çò que dejà dins las Cevenas e en Lengadòc, n'i aviá un moment que los elevavan los verms a soie. Mès lo fasián en petita quantitat, plustuet per curiositat, coma nosautres plantem un citronier dins nòstre cuissina. E Olivèr veguèt quel arbre, lo trovèt gente, e en mesme temps li avián dit que la fuelha poviá servir per las autras bestias, la chiauras, las vachas, los caions. Alòrs Olivèr, pas de rèste, venguèt plantar au Pradèl. Mès quand aviá plantat sos arbres, la guèrra tornèt començar e pendant tres ans, Olivèr, qu'èra capitani dins las armaas dau Prince de Condé, fuguèt obligat de faire la guèrra e Chambòt, lo mestre-valèt restèt tot solet daube la Margarita e los petits, n'i aviá dejà dos au Pradèl. E que quand tornèt au bot de tres ans, comencèt per etestar sos arbres. E la Margarita, li avián bien dit que las muras quò fasiá de confituras mès savo pas si ne'n aviá minjat d'aquelas muras d'amorier mès quò qu'es pas bien famos, mesme las polas ne'n minjan que quand an franc que ren.[...]

Donc Olivèr tòrna au país, a la fin de l'an 63, copa la testa de sos amoriers, puei un jorn au mes de març, fin març de 64, arriva de la feira de Nimes, arriva e sòrt de sa pelha, apelavan quò un porpont dins lo temps, una veiaa de papier bien pleiat, savètz, coma fasián los espiciers dins lo temps [...] e dedins n'i aviá de petitas granas. Fai veire quò a la Margarita. E la Margarita ditz « Mas, quò qu'es que quela granas ? » E quau Olivèr n'i aviá adut de granas, deupuei qu'èra au Pradèl, n'i aviá adut de sainfoin, n'i aviá adut de lusèrna..., aviá

plantat totas sòrtas de plantas, per çò que lo jardin dau Pradèl, savo pas si zò savètz, mès èra divisat en tres : n'i aviá lo jardin de las plantas medicinalas, lo jardin de las flors e n'i aviá encara lo jardin daus legumes. E dins lo jardin de las flors i aviá plantat una planta, qu'èra pas famos, qu'èra de tomata, que se minjava pas a l'epòca. Quò fasiá gente. Aviá mai essaiat de trifòlas mès coma n'i aviá de grapaus dedins, que quò semblava de grapaus, las minjavan pas.

Doncas Olivèr n'aviá adut aquelas petitas granas e la Margarita voliá ben saver çò quò qu'èra. Mès Olivèr poviá pas li zò dire, poviá pas li zò dire per plusiurs rasons : d'abòrd per çò que qu'èra la guèrra, per çò que lo país èra infestat de brigands e de bandits e si elo èra tuat a la guèrra emportava son secrèt, mès si la Margarita ò saviá, ela, poríá vendre la mècha puei quò dispareissíá de la familha, qu'èra fenit. E puei, coma qu'èra un tipe qu'èra plen de malicia, voliá faire una farça en sa femna. Alòrs la Margarita voliá ben saver çò quò qu'èra aquelas granas, mès Olivèr tenguèt bon puei, tot d'un còp, prenguèt son èr de capitani, e en quau moment las femnas èran miuellh somisas que iuera e obeissían au det e a l'uelh, coma l'òm ditz. Alòrs li diguèt : « Fasètz preparar per vòstra serventa una borsa, a pauc près d'un pam de long e d'un dimi-pam de larja. ». [...] La Margarita fai faire quela borsa, daube de cordons pron lòngs per lo pover atachar e puei li diguèt que aquelas granas voliá pas que dengun las tocha, [...] « E onte las vou metar ? », « A, fau la metar en un endreit que lengun las tochara pas, anètz l'attachar a vòstra peitrina, juste entremei vòstres tetons ». Pensètz veire la Margarita si..., bon ben, mès ò faguèt. E puei ne'n parlèt pas pendant tres o quatre jorns e puei lo cinquièma jorn, bien au chaud dins la cucina, Olivèr li ditz : « Femna bailatz-me aquelas granas ». E la Margarita se demandava bien per que faire, per çò que i aviá ren dins son jardin, sos buòus avián pas laborat. Onte va samenar aquelas granas ? Enfin, li baila son sac. E l'autre lo bada sus una veiaa de petita caissa e devinètz çò que li trovèt dedins : plen de verms, n'i aviá que sortián de pertot. Alòrs imaginètz-vos,[...] totas aquelas bestias sus lo sac qu'èra badat, e la Margarita se fashèt, puei se fashèt coma faut. E l'autre berlòt que riá, que riá coma un bossut. Parais que los petits verms, lis donèt de brotons d'amoriers, bien tendre, e que las bestias se metan a minjar e puei tres o quatre jorns après s'èran virats en chanilhas, alòrs quí quò fasiá plus, per çò que las chanilhas, la Margarita las crenhá : d'abòrd poviá pas ramassar los chòls au jardin, quand veia una chanilha sus un chòl, li fotiá un còp de pè per la faire tombar. Enfin, aquelas bestias, lo quatrieme o cinquieme jorn, se'nderman. La Margarita, contenta ditz : « A ben queste còp l'an crevat, ne'n serai debarassaa ». E ben non ! Figurètz-vos, que chamjèran de pèl coma las serpents. A ben, mancava plus que còp ! Aquí la Margarita s'esfacèt completament e diguèt a

Olivier : « Fotètz le camp dins vòstre cabinèt daube vòstras bestias, mi, las vòlo plus ». E Olivier li obeièt. Emportèt sas bestias dins son cabinèt puei se'n ocupava jorn e nueit. Mès si aviá fait una farça a sa femna se'n èra mai fait una a elo, per çò que quelas bestias grossissían e quelas bestias minjavan e faupuguèt que la Margarita baila una petita bòna per ramassar de fuelha per li aidar per çò que las bestias minjavan bien e faliá mai fomorjar, coma totas las bestias. E Olivier las quitava pas e tot çò que se passava per elevar sos vers a soie, tot çò que aviá essaiat, le marcava sus un libre, sus un caièr. Enfin basta. Jorn e nueit Olivier gaitava sas bestias que grossissían totjorn. E puei qu'èra pas quò, mès la petita bòna, qu'èra pas bien sus de ela, per çò que d'aquel temps, fau rapelar que las femnas, ben i a certan moment, que ...alòrs coma quò riscava de faire virar los verms en vacha, Olivier èra bien embestiat, sustot que elo poièt pas li demandar, poièt pas li far demandar per la Margarita, [...] e la Margarita quò li plasiá pas du tot e puei coma èra pas bien sus de ela, li fasiá beure a quela petita un veire de vin, un veire de vin lo matin ! Que le donèt pas a tot lo monde, mesme pas au valèt, n'i aviá pas tant. Alòrs la Margarita, pensètz veire si se fasiá d'una idèia.

E puei a mesura que las bestias grossissían, la table n'èra tròp petita. Ne'n faliá faire una altra per metar dessus puei encara una altra e puei de miuelh en miuelh que las bestias se fasián gròssas, minjavan de fuelhas, si bien que la petita puei passava totas sas matinaas sarraa daube lo patron dins la chambra. E la Margarita que cojava dejà pas daube elo deupuei quauques jorns començava ben de se far una idèia. Enfin basta !

Quò passèt, quò durèt un mes coma aquò. De miuelh en miuelh que la paura petita chareia de fuelha, chareia de fuelha d'amorier, e encara : tròp trempa que l'avián ramassaa a l'aiganha, un autre còp tròp chauda, l'avián ramassaa au solelh, un autre còp l'avián pas hachaa coma fau. Olivier deveníá penible. Enfin qu'es bien simple, dins la maison se creían que l'èra vengut fol.

E puei un jorn, la petita lai vai dins lo cabinèt. Olivier l'apeitava pas a la pòrta daube son veire de vin sucrat. Entrebalha la pòrta. Olivier èra tament guechit que s'èra endermit sus son escritora.

E quelos vesons èran tots pingats dreits e se balançavan la testa. La petita, tota viraa, se sauta a la cuisina per dire a sa patrona « Dama, Dama, questo còp quelas bestias, que vai tot crevar, volon pas minjar mas fuelhas e puei son pingaas sus la coa e branlan la testa coma los òmes quand an tròp begut e pasmens l'ai ren fait, l'ai fait tot çò que m'a dit lo patron, [...] ai tròp peur d'aver fait crevar sas bestias » « E ben ne'n serem bien debarassats »

Aguèt pas dit quò, Olivèr que s'es revelhat, sauta dins son cabinèt, tot uros, traversa la cuïna a las corsas, [...] prend un gollèt que pendolava aquí, lo gollèt que copava los chòls dins le temps, e puei fot le camp dins la blacha en-dessus de la maison. Aqueste còp la Chambòt, que qu'èra la femna dau mèstre-valèt, la mèstra de las servantas ditz « Aqueste còp nostre paure mèstre a virat la testa, porvut que s'ane pas destruire dins los bosc » Alòrs la Margarita de bramar : « Quò qu'es qu'as dit Chambòt ? Anètz, a la preiera » E totas quelas quatre femnas a genolhs a la preiera e la Chambòt que comença de dire au Bon Diu de preservar son mèstre, que qu'èra pas possible qu'un brave òme aie virat la testa sustot per elevar de chanilhas. E puei se metan totas quatre a plorar. E pendant que ploravan, vaquí Olivèr que s'adús aube un gròs fais de petitas bròtas de bruièras qu'aviá copat dins la blacha. E puei se'n vai dins son cabinèt encara tot content. E la Chambòt, que ela que poviá pas tenir sa lenga, comença de dire : « E ben, l'a acassat quelas bròtas, quò qu'es que ne'n vai faire ? » E d'aquel temps vos fau vos rapelar que l'òm purifiava tots los endreits onte la bestias avián crevat, onte n'aviá agut de mòrts daube lo fèc.[...] E Olivèr coneissiá tament de plantas que benlèu que la bruièra qu'aviá un povèr per desinfectar la maison. E puei que fota pas lo fèc a la maison ! Alòrs quí la Margarita s'adocissèt tantspèt, diguèt a la petita : « Ti que siàs bien daube elo, va veire çò que fai ». La petita lai va ailai puei bada la pòrta. Olivèr tot content picava sas bròtas de bruièra sus sas tablas e la petita tòrna a la maison, la Margarita diguèt « Quò qu'es que fai ? » « O, escota, es en trin de plantar de floras sus las tablas, que sembla la tabla de comunion quand lo pastur la descora per Pascas. »

Bon alòrs, a partir d'aquel moment Olivèr qu'aviá finit de plantar sas bròtas de bruièras sus sas tablas, sarra la pòrta a clau e puei se tòrna ocupar dau demai coma si ren es estat. E puei lo ser tòrna venir cojar daube la Margarita que sap pas bien coma lo prendre dins sa coja, mès rassurètz-vos, Olivèr èra tament guechit que dermiguèt coma una socha. Enfin basta.

Passa encara una vutaina, seis, sèt jorns. Olivèr anava veire sos vesons de temps en temps e s'ocupava dau demai e ne'n parlava plus. E puei un jorn diguèt a sa femna : « Femna, venètz veire per çò qu'ai besunh de vos » e las amena, la Margarita promeira, puei la Chambòt e la petita bòna. E la Chambòt que poviá totjorn pas tenir sa lenga li fai coma quò :

« Si qu'èra per nos far venir veire de chanilhas, qu'èra pas oblijat de nos adure aquí. I a qu'a montar dins la pinha, n'i a de pertot »

Aquí Olivèr devenguèt grave puei diguèt : « Chambòt, quò qu'es pas de chanilhas, qu'es la

soie, qu'es la *soie* qu'abilha nòstra Reina, la granda dama dau reiaume » « De *soie* ? Benlèu ben » « Finit de rire, vas faire chaufar d'aiga a la cucina, e vosautras aidatz-me a ramassar ». Alòrs ramassèran los cocons e puei Olivèr ne'n trai quauques uns, los plus gentes, coma los bons paisans, per los gardar per grana e puei los autres los metèran trempar dins l'aiga chauda per estofar los parpallhons e puei enlevèran la borra e puei pichavan daube una petita fraissa de balai josca que trovavan lo promièr fiu. E puei quand trovèran lo fiu, las femnas se metèran a lo tirar. Pensètz veire, un fiu qu'èra solide, qu'èra long, qu'èra long. Pensètz veire : n'i a quasi una *lieue* de *soie*.

Alòrs a partir d'aquel moment, Olivèr a ganhat son pari, mès si aviá cregut de faire una farça a la Margarita, elo pendant un mès aviá patit. Per çò que una onça de grana que baila a pauc près seissanta milla verms e fau comptar a pauc près dotze cent quelos de fuelhas per los nurir. Èra arriat a çò que voliá : aviá trovat la *soie* sans perdre son secret e a partir d'aquel moment, la Chambòt, [...], e ben qu'es ela que cova los manhons. E deupuei quel temps n'i a de femnas, de femnas mesme aici au país [...] que se loïavan per covar las granas daus manhons.

A partir d'aquel moment, bien sus, Olivèr a ganhat son pari puisque a provat que se pòt elevar de *soie* dins lo país , mès en mesme temps, quò se saupuguèt, e a partir d'aquel moment, Olivèr faguèt una pepiniera d'amorier, d'abòrd, e d'una, agrandiguèt son elevatge. E tot lo monde voliá d'amoriers e puei en mesme temps, coma èra un tipe qu'èra savant, qu'escrivíá, aviá escrit dins lo *Théâtre et ménage des champs* una partiá qu'èra reservaa au verm a *soie*, e quela partiá reservaa au verm a *soie*, l'aviá envoieaa a Sully qu'èra en aquel moment ministre de Enric IV. E Sully lo faguèt venir a Paris [...] Alòrs Enric IV fuguèt interessat per l'elevatge de la *soie* e decretèt que tot lo monde, dins tot lo Reiaume devián plantar d'amoriers. E qu'es çò que faguèran. E Olivèr plantèt elo mesme d'amoriers que l'i son encara, parais. [...]

Fau dire qu'en France, quatre ans avant la Revolucion, en 1785, en Ardecha, [...] n'i aviá quatre vint ditz molins a *soie* e que filavan 1920 quinquaus de *soie*. Lo quinquau a l'epòca fasiá 50 quilòs.[...] A partir d'aquò, quò vai se developar : totas las riveiras de l'Ardecha, de la Droma, de l'Isera, pertot onte poviá possar d'amoriers, possavan en mesme temps de molinatges.

De molinatges e de tissatges, en mesme temps, qu'adusiá la viá dins los vilatges, en de petits vilatges de ren dau tot, n'i aviá de fabricas. S'èran montats de molinatges de miuell en miuell grands e n'i aviá mesme qu'ocupavan tament de filhas que las trovavan pas totas

sus lo vilatge alòrs lo molinatge, l'usina, èra equipaa d'un *dortoir* e d'una cuisina. De molinatges, n'i aviá de pertot, tot lo long daus rius. Tot lo long dau Dotz, si vòles, qu'es pas dificile, n'i aviá, a partir de Lamastra, Desanhas, [...] de La Bastiá, de Clavàs, tot aquò qu'èra de petits molinatges [...] alòrs n'i aviá un *dortoir* e las filhas venián de la campanha, daube de petits panièirs, aportavan de pòrres, de trifòlas, un morcèl de lard e puei fasián la cuisina en comun e vivián pendant la setmana dins l'usina. Travalhavan a pauc près detz oras per jorn e vivián dins l'usina e bien souvent n'i aviá de *sœurs*, e quand rintravan dins l'usina fasiá dire lo chapelèt e faire lo sinhe de cròtz davant de començar la jorna [...]

Quò vai durar josca 1928, 30 a pauc près.[...] De pertot, de pertot n'i aviá de fabricas, [...]

Savo pas si vas a la pecha, mès lo long de la riveira, si veïès de grands bastiments a meitat esbolhats, pas lo petit bastiment dau molin, un grand bastiment alonjat, poiès dire que qu'es una fabrica. E que quò, qu'es tot mòrt, iuera. [...]. Çò qu'as tuat la soie, qu'es en 1928 quand an trovat la raiona. [...]

Los manhons, me siau laissat dire, savo pas si qu'es verai, per çò que risco pas de verifiar iuera, mès parais qu'una onça de grana, quò fasiá a pauc près seissanta quilòs de cocons, e que raportava autant que doas vachas.[...]

N'i aviá que ne'n fasián una onça, mès n'i a de grandas maisons que ne'n fasián josca un quilò de granas. [...]

N'i a de femnas que se loiavan per covar las granas, alòrs li adusián de sachons de granas e puei ela se fotiá a la coja e restava a la maison.[...] Prenián principalament una vielha e quand n'i aviá gis de vielha per faire, prenián le pepe. Le pepe dins le temps èra dins un fautuelh au coenh dau fèc e qu'èra elo que covava [...] E ès Sant-Farcian, d'après Forot, n'i aviá una mèssa qu'èra dita specialament per las covarèlas, las apelavan de covarèlas. Sortián los sachons e puei lo curat los benissiá [...]

Qu'es verai que quò teniá una granda plaça e que n'i a des endreits, que transformavan las granja per elevar de manhons, fasián de feneirs, rentravan pas lo fen, lo fen lo metavan sos lo calabèrt o du moens fasián de feneirs. Dins las grandas maisons, que fasián detz quelòs de granas o que n'avián solament una desena d'onças, alòrs sufisián pas lo monde dau coenh, alòrs i a las filhas de la montanha que descendián, alòrs las femnas que s'ocupavan daus manhons, las manhanarèlas, e puei alòrs n'i aviá los ramassaires, d'òmes que fasián que ramassar la fuelha. [...] fau comptar a pauc près per una onça de granas, fau comptar dos miles quilòs, quarante quinquaus (de fuelhas), quarante chereirs de cinquanta quilòs. E

atencion, la fuelha, la faliá pas ramassar a l'aiganha, la faliá pas ramassar au solelh, la faliá bien versar, per faire de provisions, la tenir au frais, mès pas que s'eschaufa [...] faliá faire atencion que si fasiá covar tròp tuest, faliá chaufar, per chaufar, faliá pas que quò fume, e si jamai n'i a un auratge, e ben lo tonaire riscava de los faire virar en vacha. Si la chaminèia veniá a pas tirar, a fumar, quò los estofava. N'i a tot aquò, puei n'i a la maladiá. Faudrà apeitar Pasteur per trovar lo remèdi per la maladiá dau verm a *soie* [...].

Educacion sexuala

(*Emission 27 dau 08/03/1983 mn43 sec15*)

Quela d'aquí qu'es reala, quò me'n es arrivaa una dròla d'istòria. Remarca, quò qu'es una istòria reala, quand èro bergier ès Las Esclassas. Savètz ben que quand arriva la fin de sason, las chiauras son en cholor. E mi dau moment coneissiau pas quò. Èro joine. Alòrs anavo en champ, aube quela chiaura : « bè, bè » . Mès quò qu'es que l'a quela bestia ? Puei veiau que bojava sa coa quí e minjava pas, beviá mai totjorn pas. Me diguei « Qu'es pas quò, mès quela chiaura, fau benlèu se'n anar, per çò que, qu'es benlèu malada, e si la lasso au prat, va benlèu crevar, puei la patrona que vai dire ? » Alòrs me'n anavo d'en champ, qu'èra mai tuest que d'abituda, bien sus. Quand arrivei a la maison la patrona me diguèt « Mès venes dejà de'n champ ? » « E òc, per çò que n'i a quela chiaura, savo pas çò que l'a, fai que bramar, bè, bè, branla la coa e savo pas si l'es malada, mi ne'n savo rien, mi l'i coneisso ren, mès la voliau pas quand mesme laisser crevar au prat ». Alòrs me diguèt : « Ben, estacha tas vachas » Alòrs vau querre las vachas a l'establa, las estachèro e puei quand aguei estachat las vachas, veguei la patrona venir aube una còrda. Saviau pas ben çò qu'anava faire. E estacha la chiaura. E me diguèt : « Tè, ane, prend quela chiaura, mena-la a la vòga ». Li diguei : « Menar a la vòga, menar a la vòga, mès qu'es pas diumenja, encuei! N'i a pas de vòga, onte l'es la vòga ». Me diguèt « Que siàs bèsti, paure petit ! » Mi, ne'n coneissiau pas miuelh. Me diguèt : « A te la fau menar au boc ». Menar au boc ! Menar au boc ? Ne'n saviau pas miuelh d'aicí que d'aquí. Me diguèt : « T'ane veire Piarron, qu'es un viuelh garçon, n'a un boc » Alòrs me veiquià partit aube quela chiaura. Vau veire Piarron. E Piarron, quand me veguèt arriar aube la chiaura : « A, me diguèt, alòrs petit, adusas una chiaura ? » « Òc » « Estacha-la quí, vau lachar lo ministre » Ministre ! Ministre ? Mi, l'i coneissiau ren, aviau ben

auvit parlar de ministre, de ministre au governament, qu'es tot çò que coneissiau, l'i coneissiau ren ! Alòrs lachèt quello boc. E l'autre comencèt de venir, a fretat sas mostachas quí puei li montèt a chavalh dessus. Alòrs li diguei : « Aresta, aresta, que va tuar ma chiaura » Me diguèt : « Laisse-la faire » E puei, pas miuelh, me diguèt ; « Quò n'i es, qu'es fenit, poies te'n anar » E li diguei « E ben la patrona vos pairarà ». Me diguèt : « Òc, òc, de quò, t'ocupa pas ». E me veiquià tornat partit aube ma chiaura. En arrivant, la patrona me ditz : « Alòrs quò a fait ? » « Qu'a bien fait, mès savo pas mi, en arrivant m'a parla de ministre, puei n'a laschat quello boc, lo boc a montat sus quela chiaura quí, a sortit un craion, savo pas çò qu'a fait aube son craion, mi ne'n savo ren » E me diguèt : « E ben mon paure petit, ben, vei, saves, quela chiaura dins tres mes va faire un chiaurin » « A, diguei, bien, mès per lo reste, n'i a que las bestias ». Fau dire qu'aquel moment n' i aviá pas d'educacion sexuala, coma iuera. Li diguei « Mès, per lo monde, qu'es parelh?» « A, me diguèt, non, mon petit, mi m'an trovat dins un chòl » «A, li diguei, ben, escota patrona, mi n'ai totjorn auvit dire que mi m'avián trovat dins una caroteira »

Las meissions e las escossalhas

(Emission 41 dau 28/06/1983 mn7 sec45)

D'auvir sus <http://bartavel.com/radiovivares.html>. En junh 1983 Gerard faguèt una emission sus las meissions. Regis, Noel e Lois qu'an viuput las meissions e las escossalhas dins lhor joinessa parlan dau biais de zò faire solia.

Regis : Aviam parlat bien de las seaiás mès aviam jamai parlar de coma fasiam las meissions. Meissonavam tots au volam. Pòio ne'n faire una demonstracion, encara copar de blat au volam

Gerard : Copan encara ?

Regis : Copan encara, los enchaple. Alòrs, quand èro joine, mi, ai començat a l'atge de dotze ans de meissonar au volam, mès un petit volam, que, un petit volam. Las femnas meissonavan coma los òmes, quand èro plaçat. E chascun menava sa veiaa. Los fòrts meissonaires : tres punhaas fasián la javèla, tres punhaas, tandis que mi n'en faliá quatre o cinc, benlèu miuelh.

Noel : E coma fasiatz l'amont en montanha ?

Regis : A ben las fasiam en tres punhaas

Noel : Per çò que n'i a des endreits, fasián çò qu'apelavam las javèlas lonjas. Alòrs metavan totas las punhaas e puei qu'èra un liam que metavan tres punhaas per faire una gerba.

Regis : A ben nosautres qu'èra en tres punhaas. Los fòrts meissonieirs, en tres punhaas fasián la gèrba, tandis que coma las femnas o nosautres, ne'n faliá mai que quò, compren, èram joines, ne'n preniam pas tant. Dins le temps, meissonavam au volam, chantavam de romanças, quand veiam un autre que meissonava en faça, li bramavam : « Afiala, cabacièr, la caia resta », qu'èra çò que fasiam.

Noel : E quand se voliam pausar bramavam « Femna, a l'aiga ». Alòrs las femnas adusián vite lo litre. Ne'n avançavas miuelh, per meissonar, tot solèt, ne'n avançavas miuelh au volam qu'a la dalha.

Regis : A òc, perque quand avias pausat ta dalha, tornavas començar a levar ton blat. Atencion que las gèrbas èran gentas, la palha èra dreita, qu'èra pas frossat. Alòrs lo volam, qu'es rund coma una sèrpa : preniat ton còp 'quí. E puei anètz. Mi n'ai encara las marcas, aviau copat mon dèt.

Noel : Es qu'èra sovent que l'òm se copava lo talon.

Regis : A ben òc, la pointa daus esclòps

Noel : La pointa daus esclòps. E puei compren, la palha ne'n servián per faire de liams, n'i aviá gis de ficelas, qu'èra pas coma iuera e dins la montanha plus naut l'amont dau costat de Sant Agreve, pas bien de Sant Agreve, la Boteiras se'n servián mai per lo cuvert, alòrs, si èra frossaa daube la dalha

Regis : Fasiá pas

Noel : Poviá pas servir

Regis : Ten pas l'aiga

Noel : Ten pas l'aiga

Regis : Mi ai encara mos escossons, ai encara le ventador, e la forcha per virar l'airaa. E per faire l'escossalha, escoiam de fes qu'i a tota una setmana dins la mesma ferma. Tota una setmana. Puei quand aviam finit, qu'èra la ribola. Alòrs la ribola, quò rigolava, quò dançava josca doas o tres oras dau matin.

Lois : E coma fasián l'aira ?

Regis : A ben l'aira, l'abosavam aube de bosa de vacha. Piochavam bien la tèrra, bien pròpra, puei arrosavam bien, ramassavam de bosas de vacha, puei daube un coive, un balai, o ciravam bien o laissavam prendre. Quò cassava jamai. E qu'èra pròpre. Coivavas quò coma un glacis. Quau diriá la bosa coma quò fai, quò fai coma de ciment. Alòrs mi, quand ai començat d'escoire, qu'èro joine, quand es qu'escoiam, escoiam a seis, mi escoiau darrièr aube una femna. Ero banat aube una femna. Mès aviau pres lo còp, vai, te'n fases pas

Gerard : Eras pas tròp mau banat.

Regis : Ben nòn, bien. E puei, quand aviam escot la meitat de l'airaa, bramavam « a la palha ! ». Las femnas o las filhas, venián virar l'airaa. Puei quand aviam tornat començar, quand aviam finit de ramassar la palha, aviam finit d'escoire, alòrs tornavam començar l'airaa e puei aquí fasiam una pranieira, una pranieira de detz minutas, un quart d'ora, per laisser sorelhar

Noel : Una palhaa bien sorelhaa es a meitat escossaa

Regis : A òc, òc, quò èra bien miuelh Las femnas meissonavan coma los òmes, prenián de petitas reissaas, pas grandas

Gerard : las femnas tenián lo volam ?

Regis : Oc, òc mès un petit volam pas si grand que quelos daus òmes. Meissonaván mai

E après, los meissonèirs, savo pas si vo aviás auvit dire, quelos qu'èran fòrts per meissonar au volam, montavan au Puei, anavan meissonar amont. Montavan naut los meissonèirs. Lais montava puei anavan meissonar amont. Anavan a la jorna. Anavan a la jorna coma quelos que venián seiar, qu'èra la mesma.

Noel : Qu'èra lo contrari de las seiajàs. Qu'èra los montanhiers que descendián e puei per las meissons, coma qu'èra miuelh en retard, queles de'n bas montavan.

Gerard : Parlavam de la rebola totuera. De la ribola.

Regis : De la ribola de las escossalhas

Noel : N'i a una outra veiaa davant la rebola, que se fasiá. E ben, davant la rebola, dau costat de Sant Safloria tot au moens, fasián gò qu'apelavan « La Mira ». Alòrs coma s'aidavan tots, la filha de la maison, qu'èra prompta a mariar, anava escondre una veiaa de farassa, de pautris, una espèça de popea, la fotèt darrièr la darreira javèla, alòrs quand

arrivavan a la darreira javèla, los viuelhs levavan l'escosson. Lo plus joine de l'equipa fasiá petar un bon còp d'escosson dessus e la mira sautava en l'èr. L'autre bramava « La Mira », alòrs quò avertissiá quello que deviá escoire apres de preparar son aira e lo garçon, faliá qu'arrape la filha, alòrs de còps quò finissiá per un mariatge

Gerard : E dins la rebola, que minjavan ? Regis, que se minjava ès La Lovesc ?

Regis : Quand fasiam las escossalhas, nosautres, ès Rochapaura, per çò que mi fasiiau las escossalhas, pendant un mes, mai de un mes de temps, escoiam per las maisons, après una l'autra, fasiam ben un bon banquet, le gròs saucisson, saves lo gròs Jesus

Gerard : A lo Jesus

Regis : Aquèu d'aquí èra reservat, de chambon, de chambon farcit, que fasián coire, de chamboneta

Noel : E puei generalament, n'i aviá lo civèt, tuavan un lapin

Regis : Fasián de civèt.

Noel : Qu'èra pas de civèt coma iuera, quò cois dins una cocòta-minuta detz minutas, lo civèt faliá...

Regis : Dins una marmita en fonta

Noel : Dins una marmita en fonta coia doas tres oras de temps, aquí lo pòias minjar, que teniá lo ventre, e puei, alòrs, n'i aviá bien sovent, après, per lo dessèrt, n'i aviá un gastau de riz

Regis : Benlèu ben, òc, me rapelo pas de tot, mi. E puei, n'i aviá a beure tant que voliam.

Mariatge en paradís

(Emission 56 dau 20/12/1983 mn47 sec30)

D'auvir sus <http://bartavel.com/radiovivares.html>

Alòrs veiquià :

De vespre lo Bon Dieu 'chabava de sopar, beviá son cafè onte aviá fotut una bona gota de viuelh genhe quand quauqu'un pichèt a la pòrta

- Bon Dieu, qu'es lo solelh que vos demanda, diguèt Sent Peire
- Fa lo intrar, lo bogre prendrà ben una tassa.
- Paire Eternèl, faguèt lo solelh, vos veniau (vos) demandar vòstre consentament per çò que me vòudriau mariar.
- Mas n'i pensès pas, siàs tròp viuèlh per te mariar deupuei lo temps que vira l'amont, siàs pas bien coma siàs ?
- A que volètz, fau faire una fin, e siò tiotjorn solèt, e bien sus, mesme si me mario sarai totjorn solelh.

E lo Bon Dieu se metèt a rire

- Farçur, ti fas totjorn de calembors, mas si te vòles mariar, te poirai pas empachar, mas qu'es pas comode per te trovar una femna
- O Paire eternèl, n'avètz pas besoenh de cherchar, ai a pauc près trovat. Alòrs veiquià : vòudriau esposar la luna.
- Mas sias fòu, chaud coma sias, freida coma òl es, a que pòt pas marchar, qu'es un mauvès menatge, te diso que te'n repentirès.
- A que volètz iuera z'ai metat dins mon ideia, e puei siò volonte Paire Eternèl.

Bon, finalament se marièran, que fuguèt una gròssa nòça, las estialas te fotèran una farandòla sus lo chamin de Sant Jacques, mesme que n'i a una que prenguèt un plumèt (=bandada), òc-es l'a garda son plumèt: qu'es la còmeta E puei chascun tornèt a sos afaires e l'òm ne'n parlèt plus. E veiquià que dareiment Sent Peire tòrna pichar a la pòrta

- Bon Dieu, qu'es lo solelh que vos demanda »
 - D'aquelo bogre, totjorn me deranja.Que vòl encara ? Fai lo venir
- Alòrs lo solelh rintrèt, tot vergonhos, se gratava l'aurelha, virava sa boneta entre sos dets, saviá pas quana contenança prendre.
- A Paire Eternèl, quò m'es bien a cuer. Siò forçat de vos dire una veiaa. Vòlo divorçar
 - A, mon garçon, se divòrça pas coma quò en Paradís, qu'es bon sus la tèrra, mas aici parles pas d'aquò
 - E ben, mon Dieu, si pòio pas divorçar, vòudriau faire separacion

- *Bon, dans ce cas, c'est différent,* mas per far separacion fau una rason e una bona rason. Bon, quò qu'es que li reprochas a la luna ? L'es benlèu avara, pas pròpra ? Te nurrís mau ?
- Ò non per quò n'i a ren a dire. Avem un bon ordinaire. Vivem coma devem.
- L'es tròp despensiera benlèu, l'a pas d'òrdre ?
- O si, per quò me planho pas, tot es bien redreïcat a la maison
- Benlèu que t'amassa misèria quand as begut un còp de tròp, coma fas de temps en temps, zò savo, t'ai vegut
- A non, ditz ren, mas ela, ò bèu de fès, savètz ben quand fa la raula dins la matinaa.
- Alòrs si fasètz bon menatge, perque vos separariètz ?
- Escotatz, Paire Eternèl, ai vergonha de vos zò contar. E vos ò vau bien explicar e me dirètz si qu'es possible de temporir aube una femna coma quò : quand me lèvo, ela se coja, quand me cojo, ela se leva, chamja de quartièr totes las setmanas. N'i a pas meian de nos rescontrar e daube quò, Paire Eternèl, savo pas coma se debrolha, mas es plèna tots los mes.

